

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

14. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-1 (14. Jātaka-
aṭṭhakathā-1)

13. Το βιβλίο των δεκατριών (13. Terasakanipāto)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

14. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-1

13. Terasakanipāto

474. Ambajātakavaṇṇanā

Ahāsi me ambaphalāni pubbeti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattaṃ ārabbhā kathesi. Devadatto hi “ahaṃ buddho bhavissāmi, mayhaṃ samaṇo gotamo neva ācariyo na upajjhāyo”ti ācariyaṃ paccakkhāya jhānaparihīno saṅghaṃ bhinditvā anupubbena sāvatthiṃ āgacchanto bahijetavane pathaviyā vivare dinne avīciṃ pāvīsi. Tadā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuttthāpesuṃ “āvuso, devadatto ācariyaṃ paccakkhāya mahāvināsaṃ patto, avīcimahāniraye nibbatto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto ācariyaṃ paccakkhāya mahāvināsaṃ patto yevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa purohitakulaṃ ahivātārogena vinassi. Ekova putto bhittiṃ bhinditvā palāto. So takkasilaṃ gantvā disāpāmokkhassācariyassa santike tayo vede ca avasesasippāni ca uggahetvā ācariyaṃ vanditvā nikkhanto “desacārittaṃ jānissāmī”ti caranto ekaṃ paccantanagaraṃ pāpuṇi. Taṃ nissāya mahācaṇḍālagāmakō ahosi. Tadā bodhisatto tasmīṃ gāme paṭivasati, paṇḍito byatto akāle phalaṃ gaṇhāpanamantaṃ jānāti. So pātova vuṭṭhāya kājaṃ ādāya tato gāmā nikkhimitvā arañṇe ekaṃ ambarukkhaṃ upasaṅkamtvā sattapadamatthake ṭhito taṃ mantaṃ parivattetvā ambarukkhaṃ ekena udakapasatena paharati. Rukkhaṭo taṅkhaṇaṇṇeva purāṇapaṇṇāni patanti, navāni utṭhahanti, pupphāni pupphitvā patanti, ambaphalāni utṭhāya muhutteneva paccitvā madhurāni ojavantāni dibbarasasadisāni hutvā rukkhato patanti. Mahāsatto tāni uccinitvā yāvadatthaṃ khāditvā kājaṃ pūrāpetvā gehaṃ gantvā tāni vikkiṇitvā puttadāraṃ posesi.

So brāhmaṇakumāro mahāsattaṃ akāle ambapakkāni āharitvā vikkiṇantaṃ disvā “nissamsayena tehi mantabalena uppannehi bhavitabbaṃ, imaṃ purisaṃ nissāya idaṃ anagghamantaṃ labhissāmī”ti cintetvā mahāsattassa ambāni āharaṇaniyāmaṃ pariggaṇhanto tathato ṇatvā tasmīṃ araṇṇato anāgateyeve tassa gehaṃ gantvā ajānanto viya hutvā tassa bhariyaṃ “kuhiṃ ayyo, ācariyo”ti pucchitvā “araññaṃ gato”ti vutte taṃ āgataṃ āgamayamānova ṭhatvā āgacchantaṃ disvā hatthato pacchiṃ gahetvā āharitvā gehe ṭhapesi. Mahāsatto taṃ oloketvā bhariyaṃ āha - “bhadde, ayaṃ māṇavo mantatthāya āgato, tassa hatthe manto nassati, asappuriso eso”ti. Māṇavopi “ahaṃ imaṃ mantaṃ ācariyassa upakārako hutvā labhissāmī”ti cintetvā tato paṭṭhāya tassa gehe sabbakiccāni karoti. Dārūni āharati, vīhiṃ koṭṭeti, bhattaṃ pacati, dantakaṭṭhamukhadhovanādīni deti, pādaṃ dhovati.

Ekadivasam mahāsattena “tāta māṇava, mañcapādānaṃ me upadhānaṃ dehī”ti vutte aññaṃ apassitvā sabbarattiṃ ūrumhi ṭhapetvā nisīdi. Aparabhāge mahāsattassa bhariyā puttaṃ vijāyi. Tassā pasūtikāle parikammaṃ sabbamakāsi. Sā

ekadivasam mahāsattam āha “sāmi, ayam māṇavo jātisampanno hutvā mantatthāya amhākaṃ veyyāvaccam karoti, etassa hatthe manto tiṭṭhatu vā mā vā, detha tassa manta”nti. So “sādhū”ti sampañcchitvā tassa mantam datvā evamāha - “tāta, anagghoyam manto, tava imam nissāya mahālābhasakkāro bhavissati, rañña vā rājamahāmattena vā ‘ko te ācariyo’ti puṭṭhakāle mā maṃ nigūhittho, sace hi ‘caṇḍālassa me santikā manto gahito’ti lajjanto ‘brāhmaṇamahāsālo me ācariyo’ti kathessasi, imassa mantassa phalaṃ na labhissasi”ti. So “kiṃ kārāṇā taṃ nigūhissāmi, kenaci puṭṭhakāle tumheyeva kathessāmi”ti vatvā taṃ vanditvā caṇḍālagāmato nikkhamitvā mantam vīmaṃsitvā anupubbena bārāṇasiṃ patvā ambāni vikkiṇitvā bahum dhanam labhi.

Athekadivasam uyyānapālo tassa hatthato ambaṃ kiṇitvā rañño adāsi. Rājā taṃ paribhuñjitvā “kuto samma, tayā evarūpaṃ ambaṃ laddha”nti pucchi. Deva, eko māṇavo akālaambaphalāni ānetvā vikkiṇāti, tato me gahitanti. Tena hi “ito paṭṭhāya idheva ambāni āharatū”ti naṃ vadehīti. So tathā akāsi. Māṇavopi tato paṭṭhāya ambāni rājakulaṃ harati. Atha rañña “upaṭṭhaha ma”nti vutte rājānaṃ upaṭṭhahanto bahum dhanam labhitvā anukkamena vissāsiko jāto. Atha naṃ ekadivasam rājā pucchi “māṇava, kuto akāle evaṃ vaṇṇagandharasasampannāni ambāni labhasi, kiṃ te nāgo vā supaṇṇo vā devo vā koci deti, udāhu mantabalaṃ eta”nti? “Na me mahārāja, koci deti, anaggho pana me manto atthi, tasseva bala”nti. “Tena hi mayampi te ekadivasam mantabalaṃ daṭṭhukāmā”ti. “Sādhū, deva, dassessāmi”ti. Rājā punadivase tena saddhiṃ uyyānaṃ gantvā “dassehī”ti āha. So “sādhū”ti ambarukkhaṃ upagantvā sattapadamatthake ṭhito mantam parivattetvā rukkhamaṃ udakena pahari. Taṅkhaṇaṇṇeva ambarukkho heṭṭhā vuttaniyāmeneva phalaṃ gahetvā mahāmegho viya ambavassaṃ vassi. Mahājano sādhu-kāraṃ adāsi, celukkhepā pavattiṃsu.

Rājā ambaphalāni khāditvā tassa bahum dhanam datvā “māṇavaka, evarūpo te acchariyamanto kassa santike gahito”ti pucchi. Māṇavo “sacāhaṃ ‘caṇḍālassa santike’ti vakkhāmi, lajjitabbakaṃ bhavissati, mañca garahissanti, manto kho pana me paguṇo, idāni na nassissati, disāpāmokkhaṃ ācariyaṃ apadisāmi”ti cintetvā musāvādaṃ katvā “takkaṣilāyaṃ disāpāmokkhācariyassa santike gahito me”ti vadanto ācariyaṃ paccakkhāsi. Taṅkhaṇaṇṇeva manto antaradhāyi. Rājā somanassajāto taṃ ādāya nagaraṃ pavisitvā punadivase “ambāni khādissāmi”ti uyyānaṃ gantvā maṅgalasilāpaṭṭe nisīditvā māṇava, ambāni āharāti āha. So “sādhū”ti ambaṃ upagantvā sattapadamatthake ṭhito “mantam parivattessāmi”ti mante anupaṭṭhahante antarahitabhāvaṃ ṇatvā lajjito aṭṭhāsi. Rājā “ayam pubbe parisamajjheyeva ambāni āharitvā amhākaṃ deti, ghanameghavassaṃ viya ambavassaṃ vassāpeti, idāni thaddho viya ṭhito, kiṃ nu kho kārāṇa”nti cintetvā taṃ pucchanto paṭṭhamam gāthamāha -

1. “Ahāsi me ambaphalāni pubbe, aṇuṇi thūlāni ca brahmacāri;
Teheva mantehi na dāni tuyhaṃ, dumapphalā pātubhavanti brahme”ti.

Tattha ahāsīti āhari. Dumapphalāti rukkhaphalāni.

Taṃ sutvā māṇavo “sace ‘ajja ambaphalaṃ na gaṇhāmi’ti vakkhāmi, rājā me kujjhissati, musāvādena naṃ vañcessāmi”ti dutiyaṃ gāthamāha -

2. “Nakkhattayogaṃ paṭimānayāmi, khaṇaṃ muhuttañca mante na passaṃ;

Nakkhattayogañca khaṇaṇca laddhā, addhā harissambaphalaṃ pahūta’’nti.

Tattha addhāharissambaphalanti addhā ambaphalaṃ āharissāmi.

Rājā ‘‘ayaṃ aññadā nakkhattayogaṃ na vadati, kiṃ nu kho eta’’nti pucchanto dve gāthā abhāsi -

3. ‘‘Nakkhattayogaṃ na pure abhāṇi, khaṇaṃ muhuttaṃ na pure asaṃsi;
Sayāṃ harī ambaphalaṃ pahūtaṃ, vaṇṇena gandhena rasenupeṭaṃ.
4. ‘‘Mantābhijappena pure hi tuyhaṃ, dumapphalā pātubhavanti brahme;
Svājja na pāresi jappampi mantāṃ, ayaṃ so ko nāma tavajja dhammo’’ti.

3-4. Tattha na pāresīti na sakkosi. Jappampīti jappantopi parivattentopi. Ayaṃ soti ayameva so tava sabhāvo ajja ko nāma jātoti.

Taṃ sutvā māṇavo ‘‘na sakkā rājānaṃ musāvādena vañcetuṃ, sacepi me sabhāve kathite āṇaṃ kareyya, karotu, sabhāvameva kathessāmī’’ti cintetvā dve gāthā abhāsi -

5. ‘‘Caṇḍālaputto mama sampadāsi, dhammena mante pakatiñca saṃsi;
Mā cassu me pucchito nāmagottaṃ, guyhittho atthaṃ vijaheyya manto.
6. ‘‘Sohaṃ janindena janamhi puṭṭho, makkhābhibhūto alikaṃ abhāṇiṃ;
‘Mantā ime brāhmaṇassā’’ti micchā, pahīnamanto kapaṇo rudāmī’’ti.

5-6. Tattha dhammenāti samena kāraṇena appaṭicchādetvāva adāsi. Pakatiñca saṃsīti ‘‘mā me pucchito nāmagottaṃ guyhittho, sace gūhasi, mantā te nassissantī’’ti tesāṃ nassanapakatiñca mayhaṃ saṃsi. Brāhmaṇassāti micchāti ‘‘brāhmaṇassa santike mayā ime mantā gahitā’’ti micchāya abhaṇiṃ, tena me te mantā naṭṭhā, svāhaṃ pahīnamanto idāni kapaṇo rudāmīti.

Taṃ sutvā rājā ‘‘ayaṃ pāpadhammo evarūpaṃ ratanamantaṃ na olokesi, evarūpasmiñhi uttamaratanamante laddhe jāti kiṃ karissatī’’ti kujjhitvā tassa garahanto -

7. ‘‘Eraṇḍā pucimandā vā, atha vā pālibhaddakā;
Madhuṃ madhutthiko vinde, so hi tassa dumuttamo.
8. ‘‘Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā;
Yamhā dhammaṃ vijāneyya, so hi tassa naruttamo.
9. ‘‘Imassa daṇḍaṇca vadhaṇca datvā, gale gahetvā khalayātha jammaṃ;
Yo uttamattaṃ kasirena laddhaṃ, mānātimānena vināsayitthā’’ti. -

Imā gāthā āha.

7-9. Tattha madhutthikoti madhuatthiko puriso araṇṇe madhuṃ olovento etesaṃ rukkhānaṃ yato madhuṃ labhati, sova dumo tassa dumuttamo nāma. Tatheva khattiyādīsu yamhā purisā dhammaṃ kāraṇaṃ yuttaṃ atthaṃ vijāneyya, sova tassa uttamo naro nāma. Imassa daṇḍaṇcāti imassa pāpadhammassa sabbassaharaṇadaṇḍaṇca veḷupesikādīhi piṭṭhicammaṃ uppāṭetvā vadhaṇca datvā imaṃ jammaṃ gale gahetvā khalayātha, khalikārattaṃ pāpetvā niddhamatha

nikkaḍḍhatha, kiṃ iminā idha vasantenāti.

Rājapurisā tathā katvā “tavācariyassa santikaṃ gantvā taṃ ārādhettvā sace puna mante labhissasi, idha āgaccheyyāsi, no ce, imaṃ disaṃ mā olokeyyāsi”ti taṃ nibbisayamakāṃsu. So anātho hutvā “ṭhapetvā ācariyaṃ na me aññaṃ paṭisaraṇaṃ atthi, tasseva santikaṃ gantvā taṃ ārādhettvā puna mantaṃ yācissāmi”ti rodanto taṃ gāmaṃ agamāsi. Atha naṃ āgacchantaṃ disvā mahāsatto bhariyaṃ āmantetvā “bhadde, passa taṃ pāpadhammaṃ parihīnamantaṃ puna āgacchanta”nti āha. So mahāsattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “kiṃkāraṇā āgatosi”ti puṭṭho “ācariya, musāvādaṃ katvā ācariyaṃ paccakkhitvā mahāvināsaṃ pattomhī”ti vatvā accayaṃ dassetvā puna mante yācanto -

10. “Yathā samaṃ maññaṃāno pateyya, sobbhaṃ guhaṃ narakāṃ pūtipādaṃ;
Rajjūti vā akkame kaṇhasappaṃ, andho yathā jotimadhiṭṭhaheyya;
Evampi maṃ taṃ khalitaṃ sapañña, pahīnamantassa punappadāhī”ti. -
gāthamāha;

Tattha yathā samanti yathā puriso idaṃ samaṃ ṭhānanti maññaṃāno sobbhaṃ vā guhaṃ vā bhūmiyā phalitaṭṭhānasaṅkhātāṃ narakāṃ vā pūtipādaṃ vā pateyya. Pūtipādoti himavantapadese mahārukkhe sussitvā mate tassa mūlesu pūtikesu jātesu tasmim̐ ṭhāne mahāāvāto hoti, tassa nāmaṃ. Jotimadhiṭṭhaheyyāti aggim̐ akkameyya. Evampīti evaṃ ahampi paññaṃcakkhuno abhāvā andho tumhākaṃ viṣesaṃ ajānanto tumhesu khalito, taṃ maṃ khalitaṃ veditvā sapañña ñaṇasampanna pahīnamantassa mama punapi dethāti.

Atha naṃ ācariyo “tāta, kiṃ kathesi, andho hi saññaṃāno dinnāya sobbhādini pariharati, mayā paṭhamameva tava kathitaṃ, idāni kimatthaṃ mama santikaṃ āgatosi”ti vatvā -

11. “Dhammena mantaṃ tava sampadāsiṃ, tuvampi dhammena paṭiggahesi;
Pakatimpi te attamano asaṃsiṃ, dhamme ṭhitaṃ taṃ na jaheyya manto.
12. “Yo bāla-mantaṃ kasirena laddhaṃ, yaṃ dullabhaṃ ajja manussaloke;
Kiñcāpi laddhā jīvituṃ appapañño, vināsayī alikaṃ bhāsamāno.
13. “Bālassa mūḷhassa akataññaṃ ca, musā bhaṇantassa asaññaṃtassa;
Mante mayaṃ tādīsake na dema, kuto mantā gaccha na mayhaṃ ruccasī”ti. -

Imā gāthā āha.

11-13. Tattha dhammenāti ahampi tava ācariyabhāgaṃ hiraññaṃ vā suvaṇṇaṃ vā aggahetvā dhammeneva mantaṃ sampadāsiṃ, tvampi kiñci adatvā dhammena sameneva paṭiggahesi. Dhamme ṭhitanti ācariyapūjakadhamme ṭhitaṃ. Tādīsaketi tathārūpe akālaphalagaṇhāpake mante na dema, gaccha na me ruccasīti.

So evaṃ ācariyena uyyojito “kiṃ mayhaṃ jīvitenā”ti araññaṃ pavisitvā anāthamaraṇaṃ mari.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto ācariyaṃ paccakkhāya mahāvināsaṃ patto”ti vatvā jātaṃ samodhānesi - “tadā akataññaṃ māṇavo devadatto ahosi, rājā ānando, caṇḍālaputto pana ahameva ahosi”nti.

475. Phandanajātakavaṇṇanā

Kuṭṭhārihattho purisoti idaṃ satthā rohiṇīnadītīre viharanto ñātakānaṃ kalahaṃ ārabba kathesi. Vatthu pana kuṇālajātake āvi bhavissati. Tadā pana satthā ñātake āmantetvā - mahārājā, atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bahinagare vaḍḍhakigāmo ahosi. Tatreko brāhmaṇavaḍḍhakī araṇṇato dārūni āharitvā rathaṃ katvā jīvikaṃ kappesi. Tadā himavantapadese mahāphandanarukkho ahosi. Eko kāḷasīho gocaraṃ pariyesitvā āgantvā tassa mūle nipajji. Athassa ekadivasam vāte paharante eko sukkhadaṇḍako patitvā khandhe avatthāsi. So thokaṃ khandhena rujantena bhītatasito uttāya pakkhanditvā puna nivatto āgatamaggaṃ olokento kiñci adisvā “aṇṇo maṃ sīho vā byaggho vā anubandhanto natthi, imasmiṃ pana rukkhe nibbattadevatā maṃ ettha nipajjantaṃ na sahati maṇṇe, hotu jānissāmī”ti atthāne kopaṃ bandhitvā rukkhaṃ paharitvā “neva tava rukkhaṃ pattam khādāmi, na sākhaṃ bhañjāmi, idha aṇṇe mige vasante sahasi, maṃ na sahasi, ko mayhaṃ doso atthi, katipāhaṃ āgamehi, samūlaṃ te rukkhaṃ uppāṭetvā khaṇḍākhāṇḍikaṃ chedāpessāmī”ti rukkhavevataṃ tajjetvā ekaṃ purisaṃ upadhārento vicari. Tadā so brāhmaṇavaḍḍhakī dve tayo manusse ādāya rathadārūnaṃ atthāya yānakena taṃ padesaṃ gantvā ekasmiṃ thāne yānakaṃ thapetvā vāsipharasuhattho rukkhe upadhārento phandanasamīpaṃ agamāsi. Kāḷasīho taṃ disvā “ajja, mayā paccāmittassa piṭṭhiṃ daṭṭhuṃ vaṭṭatī”ti gantvā rukkhamūle atthāsi. Vaḍḍhakī ca ito cito oloketvā phandanasamīpena pāyāsi. So “yāva eso nātikkamati, tāvadevassa kathessāmī”ti cintetvā paṭhamam gāthamāha -

14. “Kuṭṭhārihattho puriso, vanamogayha tiṭṭhasi;
Puṭṭho me samma akkhāhi, kiṃ dāruṃ chetumicchasi”ti.

Tattha purisoti tvaṃ kuṭṭhārihattho eko puriso imaṃ vanaṃ ogayha tiṭṭhasīti.

So tassa vacanaṃ sutvā “acchariyaṃ vata bho, na vata me ito pubbe migo manussavācaṃ bhāsanto diṭṭhapubbo, esa rathānucchavikaṃ dāruṃ jānissati, pucchissāmi na”nti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha -

15. “Isso vanāni carasi, samāni visamāni ca;
Puṭṭho me samma akkhāhi, kiṃ dāruṃ nemiyā daḷha”nti.

Tattha issoti tvampi eko kāḷasīho vanāni carasi, tvaṃ rathānucchavikaṃ dāruṃ jānissasīti.

Taṃ sutvā kāḷasīho “idāni me manoratho matthakaṃ pāpuṇissatī”ti cintetvā tatiyaṃ gāthamāha -

16. “Neva sālo na khadiro, nāssakaṇṇo kuto dhavo;
Rukkho ca phandano nāma, taṃ dāruṃ nemiyā daḷha”nti.

So taṃ sutvā somanassajāto “sudivasena vatamhi ajja araṇṇaṃ pavitṭho, tiracchānagato me rathānucchavikaṃ dāruṃ ācikkhati, aho sādhu”ti pucchanto catutthaṃ gāthamāha -

17. “Kīdisānissa pattāni, khandho vā pana kīdiso;
Puṭṭho me samma akkhāhi, yathā jānemu phandana”nti.

Athassa so ācikkhanto dve gāthā abhāsi -

18. “Yassa sākḥā palambanti, namanti na ca bhañjare;
So rukkho phandano nāma, yassa mūle ahaṃ ṭhito.

19. “Arānaṃ cakkānābhīnaṃ, īsānemirathassa ca;
Sabbassa te kammaniyo, ayaṃ hessati phandano”ti.

18-19. Tattha “arāna”nti idaṃ so “kadācesa imaṃ rukkhaṃ na gaṇheyya, guṇampissa kathessāmī”ti cintetvā evamāha. Tattha īsānemirathassa cāti īsāya ca nemiyā ca sesassa ca rathassa sabbassa te esa kammaniyo kammakkhamo bhavissatīti.

So evaṃ ācikkhitvā tuṭṭhamānaso ekamante vicari, vaḍḍhakīpi rukkhaṃ chindituṃ ārabhi. Rukkhadevatā cintesi “mayā etassa upari na kiñci pātitaṃ, ayaṃ aṭṭhāne āghātaṃ bandhitvā mama vimānaṃ nāseti, ahañca vinassissāmi, ekenupāyena imañca issaṃ vināsessāmī”ti. Sā vanakammikapuriso viya hutvā tassa santikaṃ āgantvā pucchi “bho purisa manāpo te rukkho laddho, imaṃ chinditvā kiṃ karissasī”ti? “Rathanemiṃ karissāmī”ti. “Iminā rukkhena ratho bhavissatī”ti kena te akkhātanti. “Ekena kāḷasīhenā”ti. “Sādhu suṭṭhu tena akkhātaṃ, iminā rukkhena ratho sundaro bhavissati, kāḷasīhassa galacammaṃ uppāṭetvā caturaṅgulamatte ṭhāne ayapaṭṭena viya nemimaṇḍale parikkhitte nemi ca thirā bhavissati, bahuñca dhaṇaṃ labhissasī”ti. “Kāḷasīhacammaṃ kuto lacchāmī”ti? “Tvam bālakosi, ayaṃ tava rukkho vane ṭhito na palāyati, tvam yena te rukkho akkhāto, tassa santikaṃ gantvā ‘sāmi tayā dassitarukkhaṃ kataratṭhāne chindāmī”ti vañcetvā ānehi, atha naṃ nirāsaṅkaṃ ‘idha ca ettha ca chindā”ti mukhatuṇḍaṃ pasāretvā ācikkhantaṃ tikhiṇena mahāpharasunā koṭṭetvā jīvitaṃ kkhayaṃ pāpetvā cammaṃ ādāya varamaṃsaṃ khāditvā rukkhaṃ chindā”ti veraṃ appesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā imā gāthā āha -

20. “Iti phandanarukkhopi, tāvade ajjhabhāsatha;
Mayhampi vacanaṃ atthi, bhāradvāja suṇohi me.

21. “Issassa upakkhandhamhā, ukkacca caturaṅgulaṃ;
Tena nemiṃ pasāresi, evaṃ daḷhataraṃ siyā.

22. “Iti phandanarukkhopi, veraṃ appesi tāvade;
Jātānañca ajātānaṃ, issānaṃ dukkhamāvahī”ti.

20-22. Tattha bhāradvājāti taṃ gottena ālapati. Upakkhandhamhāti khandhato. Ukkaccāti ukkantitvā.

Vaḍḍhakī rukkhadevatāya vacanaṃ sutvā “aho ajja mayhaṃ maṅgaladivaso”ti kāḷasīhaṃ ghātetvā rukkhaṃ chetvā pakkāmi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha -

23. “Iccevaṃ phandano issaṃ, isso ca pana phandanaṃ;
Aññaṃaññaṃ vivādena, aññaṃaññaṃaghātayumaṃ.

24. “Evameva manussānaṃ, vivādo yattha jāyati;
Mayūranaccaṃ naccanti, yathā te issaphandanaṃ.

25. “Taṃ vo vadāmi bhaddaṃ vo, yāvantettha samāgatā;
Sammodatha mā vivadatha, mā hotha issaphandaṇā.
26. “Sāmaggimeva sikkhetha, buddhehetāṃ pasamsitaṃ;
Sāmaggirato dhammaṭṭho, yogakkhemā na dhamṣatī”ti.

23-26. Tattha aghātayunti ghātāpesuṃ. Mayūranaccaṃ naccantīti mahārājā yattha hi manussānaṃ vivādo hoti, tattha yathā nāma mayūrā naccantā paṭicchādetabbaṃ rahassaṅgaṃ pākāṭaṃ karonti, evaṃ manussā aññamaññassa randhaṃ pakāsentā mayūranaccaṃ naccanti nāma. Yathā te issaphandaṇā aññamaññassa randhaṃ pakāsentā nacciṃsu nāma. Taṃ voti tena kāraṇena tumhe vadāmi. Bhaddaṃ voti bhaddaṃ tumhākaṃ hotu. Yāvantetthāti yāvanto ettha issaphandaṇasadisā mā ahuvattha. Sāmaggimeva sikkhethāti samaggabhāvameva tumhe sikkhatha, idaṃ paññāvuddhehi paṇḍitehi pasamsitaṃ. Dhammaṭṭhoti sucaritadhamme ṭhito. Yogakkhemā na dhamṣatīti yogehi khemā nibbānā na parihāyatīti nibbānena desanākūṭaṃ gaṇhi. Sakyaarājāno dhammakathaṃ sutvā samaggā jātā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā taṃ kāraṇaṃ viditvā tasmīṃ vanasaṇḍe nivutthadevatā ahameva ahosi”nti.

Phandaṇajātakavaṇṇanā dutiyā.

476. Javanahaṃsajātakavaṇṇanā

Idheva haṃsa nīpatāti idaṃ satthā jetavane viharanto
daḷhadhammadhanuggahasuttantadesanaṃ ārabha kathesi. Bhagavatā hi -

“Seyyathāpi, bhikkhave, cattāro daḷhadhammā dhanuggahā susikkhitā katahatthā katūpāsanaṃ catuddisā ṭhitā assu, atha puriso āgaccheyya ‘ahaṃ imesaṃ catunnaṃ daḷhadhammānaṃ dhanuggahānaṃ susikkhitānaṃ katahatthānaṃ katūpāsanaṃ catuddisā kaṇḍe khitte apatiṭṭhite pathaviyaṃ gahetvā āharissāmī’ti. “Taṃ kiṃ maññatha, bhikkhave, ‘javano puriso paramena javena samannāgato’ti alaṃ vacanāyā’ti? “Evaṃ bhante”ti. Yathā ca, bhikkhave, tassa purisassa javo, yathā ca candimasūriyānaṃ javo, tato sīghataro. Yathā ca, bhikkhave, tassa purisassa javo, yathā ca candimasūriyānaṃ javo, yathā ca yā devatā candimasūriyānaṃ purato dhāvanti, tāsāṃ devatānaṃ javo, tato sīghataraṃ āyusaṅkhārā khīyanti, tasmātiha, bhikkhave, evaṃ sikkhitabbaṃ ‘appamattā viharissāmā’ti. Evañhi vo, bhikkhave, sikkhitabba”nti -

Imassa suttassa kathitadivasato dutiyadivase bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, satthā attano buddhavisaye ṭhatvā imesaṃ sattānaṃ āyusaṅkhāre ittare dubbale katvā paridīpento puthujjanabhikkhū ativiya santāsaṃ pāpesi, aho buddhabalaṃ nāmā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ, bhikkhave, svāhaṃ idāni sabbaññutaṃ patto āyusaṅkhārānaṃ ittarabhāvaṃ dassetvā bhikkhū saṃvejetvā dhammaṃ desemi, mayā hi pubbe ahetaṃsaṃyoniyaṃ nibbattenapi āyusaṅkhārānaṃ ittarabhāvaṃ dassetvā bārāṇasirājānaṃ ādiṃ katvā sakalarājapariṣaṃ saṃvejetvā dhammo desito”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto javanahaṃsayoniyaṃ nibbattitvā navutihaṃsasahassaparivuto cittaṃkūṭe paṭivasati. So ekadivasam jambudīpatale ekasmiṃ sare saparivāro sayamjātasāliṃ khāditvā ākāse suvaṇṇakilaṇṇaṃ pattharanto viya mahantena parivārena bārāṇasinagarassa matthakena mandamandāya vilāsagatiyā cittaṃkūṭaṃ gacchati. Atha naṃ bārāṇasirājā disvā “imināpi mādisena rañña bhavitabba”nti amaccānaṃ vatvā tasmim sinehaṃ uppādetvā mālāgandhavilepanaṃ gahetvā mahāsattaṃ oloketvā sabbatūriyāni paggaṇhāpesi. Mahāsatto attano sakkāraṃ karontaṃ disvā haṃse pucchi “rājā, mama evarūpaṃ sakkāraṃ karonto kiṃ paccāsīsatī”ti? “Tumhehi saddhiṃ mittabhāvaṃ devā”ti. “Tena hi rañño amhehi saddhiṃ mittabhāvo hotū”ti rañña saddhiṃ mittabhāvaṃ katvā pakkāmi. Atheskadivasam rañño uyyānaṃ gatakāle anotattadahaṃ gantvā ekena pakkhena udakaṃ, ekena candanacuṇṇaṃ ādāya āgantvā rājānaṃ tena udakena nhāpetvā candanacuṇṇena okiritvā mahājanassa passantasseva saparivāro cittaṃkūṭaṃ agamāsi. Tato paṭṭhāya rājā mahāsattaṃ daṭṭhukāmo hutvā “sahāyo me ajja āgamissati, sahāyo me ajja āgamissati”ti āgamanamaggaṃ olovento acchati.

Tadā mahāsattassa kaniṭṭhā dve haṃsapotakā “sūriyena saddhiṃ javissāmā”ti mantetvā mahāsattassa ārocesuṃ “mayam sūriyena saddhiṃ javissāmā”ti. “Tātā, sūriyajavo nāma sīgho, sūriyena saddhiṃ javituṃ na sakkhissatha, antarāva vinassissatha, mā gamitthā”ti. Te dutiyampi tatiyampi yāciṃsu, bodhisattopi te yāvatiyaṃ vāresiyeva. Te mānathaddhā attano balaṃ ajānantā mahāsattassa anācikkhitvā “sūriyena saddhiṃ javissāmā”ti sūriye anuggateyeva gantvā yugandharamatthake nisīdiṃsu. Mahāsatto te adisvā “kahaṃ nu kho gatā”ti pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā cintesi “te sūriyena saddhiṃ javituṃ na sakkhissanti, antarāva vinassissanti, jīvitaṃ tesam dassāmī”ti. Sopi gantvā yugandharamatthakeyeva nisīdi. Atha uggate sūriyamaṇḍale haṃsapotakā uppatitvā sūriyena saddhiṃ pakkhandiṃsu, mahāsattopi tehi saddhiṃ pakkhandi. Kaniṭṭhabhātiko yāva pubbaṇhasamayā javitvā kilami, pakkhasandhīsu aggiuṭṭhānakālo viya ahosi. So bodhisattassa saññaṃ adāsi “bhātika, na sakkomī”ti. Atha naṃ mahāsatto “mā bhāyi, jīvitaṃ te dassāmī”ti pakkhapañjarena parikkhipitvā assāsetvā cittaṃkūṭapabbataṃ netvā haṃsānaṃ majjhe ṭhapetvā puna pakkhanditvā sūriyaṃ patvā itarena saddhiṃ pāyāsi. Sopi yāva upakaṭṭhamajjhanhikā sūriyena saddhiṃ javitvā kilami, pakkhasandhīsu aggiuṭṭhānakālo viya ahosi. Tadā bodhisattassa saññaṃ adāsi “bhātika, na sakkomī”ti. Tampi mahāsatto tatheva samassāsetvā pakkhapañjarenādāya cittaṃkūṭameva agamāsi. Tasmim khaṇe sūriyo nabhamajjhaṃ pāpuṇi.

Atha mahāsatto “mama ajja sarīrabalaṃ vīmaṃsissāmī”ti cintetvā ekavegena pakkhanditvā yugandharamatthake nisīditvā tato uppatitvā ekavegena sūriyaṃ pāpuṇitvā kālena purato, kālena pacchato javitvā cintesi “mayham sūriyena saddhiṃ javanaṃ nāma niratthakaṃ ayonisomanasikārasambhūtaṃ, kiṃ me iminā, bārāṇasiṃ gantvā mama sahāyakassa rañño atthayuttaṃ dhammayuttaṃ kathaṃ kathessāmī”ti. So nivattitvā sūriye nabhamajjhaṃ anatikkanteyeva sakalacakkavāḷagabbhaṃ antantena anusamyāyitvā vegam parihāpento sakalajambudīpaṃ antantena anusamyāyitvā bārāṇasiṃ pāpuṇi. Dvādasayojanikaṃ sakalanagaraṃ haṃsacchannaṃ viya ahosi, chiddaṃ nāma na paññāyi, anukkamena vege parihāyante ākāse chiddāni paññāyiṃsu. Mahāsatto vegam parihāpetvā ākāso otaritvā sīhapañjarassa abhimukhaṭṭhāne aṭṭhāsi. Rājā “āgato me sahāyo”ti

somanassappatto tassa nisīdanatthāya kañcanapīṭhaṃ paññāpetvā “samma, pavisa, idha nisīdā”ti vatvā paṭhamam gāthamāha -

- 27.** “Idheva haṃsa nipata, piyaṃ me tava dassanaṃ;
Issarosi anupatto, yamidhatthi pavedayā”ti.

Tattha “idhā”ti kañcanapīṭhaṃ sandhāyāha. Nipatāti nisīda. Issarosīti tvaṃ imassa ṭhānassa issaro sāmi hutvā āgatosīti vadati. Yamidhatthi pavedayāti yaṃ imasmim nivesane atthi, taṃ aparisaṅkanto amhākaṃ kathehīti.

Mahāsatto kañcanapīṭhe nisīdi. Rājā satapākasahassapākehi telehi tassa pakkhantarāni makkhetvā kañcanataṭṭake madhulāje ca madhurodakañca sakkarodakañca dāpetvā madhurapaṭisanthāraṃ katvā “samma, tvaṃ ekakova āgatosi, kuhiṃ agamitthā”ti pucchi. So taṃ pavattiṃ vitthārena kathesi. Atha naṃ rājā āha “samma, mamapi sūriyena saddhiṃ javitavegaṃ dassehī”ti. Mahārāja, na sakkā so vego dassetunti. Tena hi me sarikkhakamattaṃ dassehīti. Sādhu, mahārāja, sarikkhakamattaṃ dassessāmi, akkhaṇavedhī dhanuggahe sannipātehi. Rājā sannipātesi. Mahāsatto cattāro dhanuggahe gahetvā nivesanā oruyha rājaṅgaṇe silāthambhaṃ nikhaṇāpetvā attano gīvāyaṃ ghaṇṭaṃ bandhāpetvā silāthambhamatthake nisīditvā cattāro dhanuggahe thambhaṃ nissāya catuddisābhimukhe ṭhapetvā “mahārāja, ime cattāro janā ekappahāreneva catuddisābhimukhā cattāri kaṇḍāni khipantu, tāni ahaṃ pathaviṃ appattāneva āharitvā etesaṃ pādamūle pātesāmi. Mama kaṇḍagahaṇatthāya gatabhāvaṃ ghaṇṭasaddasaññāya jāneyyāsi, maṃ pana na passissasī”ti vatvā tehi ekappahāreneva khittakaṇḍāni āharitvā tesāṃ pādamūle pātetvā silāthambhamatthake nisinnaeva attānaṃ dassetvā “diṭṭho te, mahārāja, mayhaṃ vego”ti vatvā “mahārāja, ayaṃ vego mayhaṃ neva uttamo, majjhimo, paritto lāmakavego esa, evaṃ sīgho, mahārāja, amhākaṃ vego”ti āha.

Atha naṃ rājā pucchi “samma, atthi pana tumhākaṃ vegato añño sīghataro vego”ti? “Āma, mahārāja, amhākaṃ uttamavegatopi sataguṇena saḥassaguṇena sataḥassaguṇena imesaṃ sattānaṃ āyusaṅkhārā sīghataraṃ khīyanti bhijjanti, khayam gacchantī”ti khaṇikanirodhavasena rūpadhammānaṃ nirodhaṃ dasseti, tato nāmadhammānaṃ. Rājā mahāsattassa kathaṃ sutvā maraṇabhayaabhīto satiṃ paccupaṭṭhāpetuṃ asakkonto bhūmiyaṃ pati, mahājano utrāsaṃ patto ahosi. Rañño mukhaṃ udakena siñcitvā satiṃ labhāpesi. Atha naṃ mahāsatto “mahārāja, mā bhāyi, maraṇassatiṃ bhāvehi, dhammaṃ carāhi, dānādīni puññāni karohi, appamatto hohi, devā”ti ovadi. Atha rājā “sāmi, mayaṃ tumhādisena ñāṇabalasampanna ācariyena vinā vasituṃ na sakkhissāma, cittakūṭaṃ agantvā mayhaṃ dhammaṃ desento mayhaṃ ovādācariyo hutvā idheva vasāhī”ti yācanto dve gāthā abhāsi -

28. “Savanena ekassa piyā bhavanti, disvā panekassa viyeti chando;
Disvā ca sutvā ca piyā bhavanti, kaccinnu me pīyasi dassanena.

29. “Savanena piyo mesi, bhiyyo cāgamma dassanaṃ;
Evaṃ piyadassano me, vasa haṃsa mamantike”ti.

28-29. Tāsaṃ attho - samma haṃsarāja savanena ekassa ekacce piyā honti, “evaṃ guṇo nāmā”ti sutvā savanena piyāyati, ekassa pana ekacce disvāva chando vigacchati, pemaṃ antaradhāyati, khādituṃ āgatā yakkhā viya upaṭṭhahanti, ekassa

ekacce disvā ca sutvā cāti ubhayathāpi piyā honti, tena taṃ pucchāmi. Kaccinno me piyāsi dassanena kacci nu tvaṃ maṃ piyāsi, mayhaṃ pana tvaṃ savanena piyova, dassanaṃ paṇāgama atipiyova. Evaṃ mama piyadassano samāno cittaṃ agantvā idha mama santike vasāti.

Bodhisatto āha -

- 30.** “Vaseyyāma tavāgāre, niccaṃ sakkatapūjitā;
Matto ca ekadā vaje, haṃsarājaṃ pacantu me”ti.

Tattha matto ca ekadāti mahārāja, mayaṃ tava ghare niccaṃ pūjitā vaseyyāma, tvaṃ pana kadāci surāmadamatto maṃsakhādanatthaṃ “haṃsarājaṃ pacantu me”ti vadeyyāsi, atha evaṃ tava anujivino maṃ māretvā paceyyuṃ, tadāhaṃ kiṃ karissāmīti.

Athassa rājā “tena hi majjameva na pivissāmī”ti paṭiññaṃ dātuṃ imaṃ gāthamāha -

- 31.** “Dhiratthu taṃ majjapānaṃ, yaṃ me piyataraṃ tayā;
Na cāpi majjaṃ pissāmi, yāva me vacchāsī ghare”ti.

Tato paraṃ bodhisatto cha gāthā āha -

32. “Suvijānaṃ siṅgālānaṃ, sakuṇānañca vassitaṃ;
Manussavassitaṃ rāja, dubbijānataṃ tato.
33. “Api ce maññatī poso, ñāti mitto sakhāti vā;
Yo pubbe sumano hutvā, pacchā sampajjate diso.
34. “Yasmiṃ mano nivasati, avidūre sahāpi so;
Santikepi hi so dūre, yasmiṃ nāvisate mano.
35. “Antopi so hoti pasannacitto, pāraṃ samuddassa pasannacitto;
Antopi so hoti paduṭṭhacitto, pāraṃ samuddassa paduṭṭhacitto.
36. “Saṃvasantā vivasanti, ye disā te rathesabha;
Ārā santo saṃvasanti, manasā raṭṭhavaḍḍhana.
37. “Aticiraṃ nivāsena, piyo bhavati appiyo;
Āmanta kho taṃ gacchāma, purā te homa appiyā”ti.

32-37. Tattha vassitanti mahārāja, tiracchānagatā ujuhadayā, tena tesāṃ vassitaṃ suvijānaṃ, manussā pana kakkhālā, tasmā tesāṃ vacanaṃ dubbijānataranti attho. Yo pubbeti yo puggalo paṭhamameva attamaṃ hutvā “tvaṃ mayhaṃ ñātako mitto pāṇasamo sakhā”ti api evaṃ maññati, sveva pacchā diso verī sampajjati, evaṃ dubbijānaṃ nāma manussahadayanti. Nivāsati mahārāja, yasmiṃ puggale pemavasena mano nivasati, so dūre vasantopi avidūre sahāpi vasatiyeva nāma. Yasmiṃ pana puggale mano na nivasati apeti, so santike vasantopi dūreyeva.

Antopi so hotīti mahārāja, yo sahāyo pasannacitto, so cittaṃ allīnattā pāraṃ samuddassa vasantopi antoyeva hoti. Yo pana paduṭṭhacitto, so cittaṃ anallīnattā anto vasantopi pāraṃ samuddassa nāma. Ye disā teti ye verino paccatthikā, te ekato

vasantāpi dūre vasantiyeva nāma. Santo pana paṇḍitā ārā t̥hitāpi mettābhāvitena manasā āvajjenta saṃvasantiyeva. Purā te homāti yāva tava appiyā na homa, tāvadeva taṃ āmantetvā gacchāmāti vadati.

Atha naṃ rājā āha -

38. “Evaṃ ce yācamānānaṃ, añjaliṃ nāvabujjhasi;
Paricārakānaṃ satam, vacanaṃ na karosi no;
Evaṃ taṃ abhiyācāma, puna kayirāsi pariyāya”nti.

Tattha evaṃ ceti sace haṃsarāja, evaṃ añjaliṃ paggayha yācamānānaṃ amhākaṃ imaṃ añjaliṃ nāvabujjhasi, tava paricārakānaṃ samānānaṃ vacanaṃ na karosi, atha naṃ evaṃ yācāma. Puna kayirāsi pariyāyanti kālena kālaṃ idha āgamanāya vāraṃ kareyyāsīti attho.

Tato bodhisatto āha -

39. “Evaṃ ce no viharataṃ, antarāyo na hessati;
Tuyhaṃ cāpi mahārāja, mayhañca raṭṭhavaḍḍhana;
Appeva nāma passemu, ahorattānamaccaye”ti.

Tattha evaṃ ce noti mahārāja, mā cintayittha, sace amhākampi evaṃ viharantānaṃ jīvitantarāyo na bhavissati, appeva nāma ubho aññamaññaṃ passissāma, apica tvaṃ mayā dinnam ovādameva mama t̥hāne t̥hapetvā evaṃ ittarajīvite lokasannivāse appamatto hutvā dānādīni puññaṇi karonto dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṃ kārehi, evañhi me ovādaṃ karonto maṃ passissatiyevāti. Evaṃ mahāsatto rājānaṃ ovaditvā cittakūṭapabbatameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, pubbe tiracchānayoniyam nibbattenapi mayā āyusañkhārānaṃ dubbalabhāvaṃ dassetvā dhammo desito”ti vatvā jātaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, kaniṭṭho moggallāno, majjhimo sārīputto, sesahaṃsagaṇā buddhapaṇḍita, javanaṃso pana ahameva ahosi”nti.

Javanaṃsajātakavaṇṇanā tatiyā.

477. Cūḷanāradajātakavaṇṇanā

Na te kaṭṭhāni bhinnānīti idaṃ satthā jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Sāvattvivāsino kirekassa kulassa pannarasasoḷasavassuddesikā dhītā ahosi sobhaggappattā, na ca naṃ koci vāresi. Athassā mātā cintesi “mama dhītā vayappattā, na ca naṃ koci vāreti, āmisena macchaṃ viya etāya ekaṃ sākiyabhikkhuṃ palobhetvā uppabbājetvā taṃ nissāya jīvissāmī”ti. Tadā ca sāvattvivāsī eko kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajitvā upasampannakālato paṭṭhāya sikkhākāmatam pahāya ālasiyo sarīramaṇḍanamanuyutto vihāsi. Mahāupāsikā gehe yāgukhādaniyabhojanīyāni sampādetvā dvāre t̥hatvā antaravīthiyā gacchantesu bhikkhūsu ekaṃ bhikkhuṃ rasataṇhāya bandhitvā gahetuṃ sakkuṇeyyarūpaṃ upadhārentī tepiṭakaābhidhammikavinayadharānaṃ mahantena parivārena gacchantānaṃ antare kañci gayhupagaṃ adisvā tesam pacchato gacchantānaṃ madhuradhammakathikānaṃ acchinnavalāhakasadisānaṃ piṇḍapātikānampi antare kañci adisvāva ekaṃ yāva bahi apaṇḍā akkhīni añjetvā kese oṣaṇhetvā dukūlantaravāsakaṃ nivāsetvā ghaṭitamaṭṭhaṃ cīvaraṃ pārūpitvā

maṇivaṇṇapattam ādāya manoramam chattam dhārayamānam vissatṭhindriyam kāyadaḥhibahulam āgacchantam disvā “imaṃ sakkā gaṇhitu”nti gantvā vanditvā pattam gahetvā “etha, bhante”ti gharam ānetvā nisīdāpetvā yāguādīhi parivisitvā katabhattakiccaṃ taṃ bhikkhum “bhante, ito paṭṭhāya idhevāgaccheyyāthā”ti āha. Sopi tato paṭṭhāya tattheva gantvā aparabhāge vissāsiko ahosi.

Athekadivasam mahāupāsikā tassa savanapathe ṭhatvā “imasmiṃ gehe upabhogaparibhogamattā atthi, tathārūpo pana me putto vā jāmātā vā geham vicāritum samattho natthi”ti āha. So tassā vacanam sutvā “kimattham nu kho katheti”ti thokam hadaye viddho viya ahosi. Sā dhītaram āha “imaṃ palobhetvā tava vase vattāpehi”ti. Sā tato paṭṭhāya maṇḍitapasādhitā itthikuttavilāsehi taṃ palobhesi. Thullakumārikāti na ca thūlasarīrā daṭṭhabbā, thūlā vā hotu kisā vā, pañcakāmaguṇikarāgena pana thūlatāya “thullakumārikā”ti vuccati. So daharo kilesavasiko hutvā “na dānāham buddhasāsane patiṭṭhātum sakkhissāmī”ti cintetvā “vihāram gantvā pattacīvaram niyyādetvā asukaṭṭhānam nāma gamissāmi, tatra me vatthāni pesethā”ti vatvā vihāram gantvā pattacīvaram niyyādetvā “ukkaṇṭhitosmī”ti ācariyupajjhāye āha. Te taṃ ādāya satthu santikam netvā “ayaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti ārocesum. Satthā “saccaṃ kira tvam bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpitosī”ti vatvā “thullakumārikāya, bhante”ti vutte “bhikkhu pubbepesā tava araṇṇe vasantassa brahmacariyantarāyam katvā mahantaṃ anatthamakāsi, puna tvam etameva nissāya kasmā ukkaṇṭhitosī”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe mahābhoge brāhmaṇakule nibbattitvā uggahitasippo kuṭumbaṃ saṇṭhapesi, athassa bhariyā ekaṃ puttaṃ vijāyitvā kālamakāsi. So “yatheva me piyabhariyāya, evaṃ mayipi maraṇam āgamissati, kiṃ me gharāvāsena, pabbajissāmī”ti cintetvā kāme pahāya puttaṃ ādāya himavantaṃ pavisitvā tena saddhiṃ isipabbajjam pabbajitvā jhānābhiññā nibbattetvā vanamūlaphalāhāro araṇṇe vihāsi. Tadā paccantavāsino corā janapadaṃ pavisitvā gāmaṃ paharitvā karamare gahetvā bhaṇḍikaṃ ukkhipāpetvā puna paccantaṃ pāpayimsu. Tesaṃ antare ekā abhirūpā kumārikā kerāṭṭikapaññāya samannāgatā cintesi “ime amhe gahetvā dāsibhogena paribhuñjissanti, ekena upāyena palāyitum vaṭṭatī”ti. Sā “sāmi, sarīrakiccaṃ kātukāmāmihi, thokam paṭikkamitvā tiṭṭhathā”ti vatvā core vañcetvā palāyitvā araṇṇam pavisantī bodhisattassa puttaṃ assame ṭhapetvā phalāphalatthāya gatakāle pubbaṇhasamaye taṃ assamaṃ pāpuṇitvā taṃ tāpasakumāraṃ kāmaratiyā palobhetvā sīlamassa bhinditvā attano vase vattetvā “kiṃ te araṇṇavāsena, ehi gāmaṃ gantvā vasissāma, tatra hi rūpādayo kāmaguṇā sulabhā”ti āha. Sopi “sādhū”ti sampaṭicchitvā “pitā tāva me araṇṇato phalāphalaṃ āharitum gato, taṃ disvā ubhopi ekatova gamissāmā”ti āha.

Sā cintesi - “ayaṃ taruṇadārako na kiñci jānāti, pitarā panassa mahallakakāle pabbajitena bhavitabbaṃ, so āgantvā ‘idha kiṃ karosī’ti maṃ pothetvā pāde gahetvā kaḍḍhetvā araṇṇe khipissati, tasmim anāgateyeva palāyissāmī”ti. Atha naṃ “ahaṃ purato gacchāmi, tvam pacchā āgaccheyyāsī”ti vatvā maggasaññaṃ ācikkhitvā pakkāmi. So tassā gatakālato paṭṭhāya uppannadomanasso yathā pure kiñci vattaṃ akatvā sasīsam pārupitvā antopaṇṇasālāya pajjhāyanto nipajji. Mahāsatto

phalāphalaṃ ādāya āgantvā tassā padavalañjaṃ disvā “ayaṃ mātugāmassa padavalañjo, “puttassa mama sīlaṃ bhinnaṃ bhavissatī”ti cintento paṇṇasālaṃ pavisitvā phalāphalaṃ otāretvā puttaṃ pucchanto paṭhamam gāthamāha -

40. “Na te kaṭṭhāni bhinnāni, na te udakamābhataṃ;
Aggīpi te na hāpito, kiṃ nu mandova jhāyasī”ti.

Tattha aggīpi te na hāpitoti aggīpi te na jālito. Mandovāti nippaṇṇo andhabālo viya.

So pitu kathaṃ sutvā utṭhāya pitaraṃ vanditvā gāraveneva araṇṇavāse anussāhaṃ pavedento gāthādvayamāha -

41. “Na ussahe vane vatthum, kassapāmantayāmi taṃ;
Dukkho vāso araṇṇamhi, raṭṭhaṃ icchāmi gantave.

42. “Yathā ahaṃ ito gantvā, yasmim janapade vasaṃ;
Ācāraṃ brahme sikkheyyaṃ, taṃ dhammaṃ anusāsa ma”nti.

41-42. Tattha kassapāmantayāmi tanti kassapa āmantayāmi taṃ. Gantaveti gantum. Ācāranti yasmim janapade vasāmi, tattha vasanto yathā ācāraṃ janapadacārittaṃ sikkheyyaṃ jāneyyaṃ, taṃ dhammaṃ anusāsa ovaḍāhīti vadati.

Mahāsatto “sādhu, tāta, desacārittaṃ te kathessāmī”ti vatvā gāthādvayamāha -

43. “Sace araṇṇaṃ hitvāna, vanamūlaphalāni ca;
Raṭṭhe rociyase vasaṃ, taṃ dhammaṃ nisāmehi me.

44. “Visaṃ mā paṭisevittho, papātaṃ parivajjaya;
Paṅke ca mā visīdittho, yatto cāsīvise care”ti.

43-44. Tattha dhammanti sace raṭṭhavāsaṃ rocesi, tena hi tvaṃ janapadacārittaṃ dhammaṃ nisāmehi. Yatto cāsīviseti āsīvisassa santike yatto paṭiyatto careyyāsi, sakkonto āsīvisaṃ parivajjeyyāsīti attho.

Tāpasakumāro saṃkhittena bhāsitaṃ atthaṃ ajānanto pucchi -

45. “Kiṃ nu visaṃ papāto vā, paṅko vā brahmacāriṇaṃ;
Kaṃ tvaṃ āsīvisaṃ brūsi, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Itaropissa byākāsi -

46. “Āsavo tāta lokasmim, surā nāma pavuccati;
Manuṇṇo surabhī vaggu, sādu khuddarasūpamo;
Visaṃ tadāhu ariyā se, brahmacariyassa nārada.

47. “Itthiyo tāta lokasmim, pamattaṃ pamathenti tā;
Haranti yuvino cittaṃ, tūlaṃ bhaṭṭhaṃva māluto;
Papāto eso akkhāto, brahmacariyassa nārada.

48. “Lābho siloko sakkāro, pūjā parakulesu ca;
Paṅko eso ca akkhāto, brahmacariyassa nārada.

49. “Sasatthā tāta rājāno, āvasanti mahim imaṃ;

Te tādise manussinde, mahante tāta nārada.

50. “Issarānaṃ adhipatīnaṃ, na tesāṃ pādato care;
Āsīvisoti akkhāto, brahmacariyassa nārada.
51. “Bhattattho bhattakāle ca, yaṃ gehamupasaṅkame;
Yadettha kusalaṃ jaññā, tattha ghāsesanaṃ care.
52. “Pavisitvā parakulaṃ, pānatthaṃ bhojanāya vā;
Mitaṃ khāde mitaṃ bhuñje, na ca rūpe manaṃ kare.
53. “Goṭṭhaṃ majjaṃ kirāṭaṅca, sabhā nikiraṇāni ca;
Ārakā parivajjehi, yānīva visamaṃ patha”nti.

46-53. Tattha āsavoti pupphāsavādi. Visaṃ tadāhūti taṃ āsavaṅkhātaṃ suraṃ ariyā “brahmacariyassa visa”nti vadanti. Pamattanti muṭṭhassatiṃ. Tūlaṃ bhaṭṭhaṃvāti rukkhā bhassitvā patitatūlaṃ viya. Akkhātoti buddhādīhi kathito. Silokoti kittivaṇṇo. Sakkāroti añjalikammādi. Pūjāti gandhamālādīhi pūjā. Paṅkoti esa osīdāpanaṭṭhena “paṅko”ti akkhāto. Mahanteti mahantabhāvappatte. Na tesāṃ pādato careti tesāṃ santike na care, rājakulūpako na bhavyeysīti attho. Rājāno hi āsīvisā viya muhutteneva kujjhitvā anayabyasanaṃ pāpentī. Apica antepurappavesane vuttādīnavavasena pettha attho veditabbo.

Bhattatthoti bhattena atthiko hutvā. Yadettha kusalanti yaṃ tesu upasaṅkamitabbesu gehesu kusalaṃ anavajjaṃ pañcaagocararahitaṃ jāneyyāsi, tattha ghāsesanaṃ careyyāsi attho. Na ca rūpe manaṃ kareti parakule mattaṅñū hutvā bhojanaṃ bhuñjantopi tattha itthirūpe manaṃ mā kareyyāsi, mā cakkhuṃ ummīletvā itthirūpe nimittaṃ gaṇheyyāsi vadati. Goṭṭhaṃ majjaṃ kirāṭanti ayaṃ potthakesu pāṭho, aṭṭhakathāyaṃ pana “goṭṭhaṃ majjaṃ kirāsaṅcā”ti vatvā “goṭṭhanti gunnaṃ ṭhitatṭhānaṃ. Majjanti pānāgāraṃ. Kirāsanti dhuttakerāṭikajana”nti vuttaṃ. Sabhā nikiraṇāni cāti sabhāyo ca hiraññasuvaṇṇānaṃ nikiraṇaṭṭhānāni ca. Ārakāti etāni sabbāni dūrato parivajjeyyāsi. Yānīvāti sappitelayānena gacchanto visamaṃ maggaṃ viya.

Māṇavo pitu kathentasseva satiṃ paṭilabhitvā “tāta, alaṃ me manussapathenā”ti āha. Athassa pitā mettādibhāvanaṃ ācikkhi. So tassovāde ṭhatvā na cirasseva jhānābhiññā nibbattesi. Ubhopi pitāputtā aparihīnājjhānā kālaṃ katvā brahmaloke nibbattiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā sā kumārikā ayaṃ kumārikā ahosi, tāpasakumāro ukkaṇṭhitabhikkhu, pitā pana ahameva ahosi”nti.

Cūḷanāradajātakavaṇṇanā catutthā.

478. Dūtajātakavaṇṇanā

Dūte te brahme pāhesinti idaṃ satthā jetavane viharanto attano paññāpasamsanaṃ ārabba kathesi. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “passatha, āvuso, dasabalassa upāyakosallaṃ, nandassa sakyaputtassa accharāgaṇaṃ dassetvā arahattaṃ adāsi, cūḷapanthakassa pilotikaṃ datvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ

adāsi, kammāraputtassa padumaṃ dassetvā arahattaṃ adāsi, evaṃ nānāupāyehi satte vinetī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, tathāgato idāneva iminā idaṃ hotī”ti upāyakusalo, pubbepi upāyakusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente janapado ahirañño ahosi. So hi janapadaṃ pīletvā dhanameva saṃkaḍḍhi. Tadā bodhisatto kāsigāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkaṣilaṃ gantvā “pacchā dhammena bhikkhaṃ caritvā ācariyadhanaṃ āharissāmī”ti vatvā sippaṃ paṭṭhapetvā niṭṭhitasippo anuyogaṃ datvā “ācariya, tumhākaṃ dhanaṃ āharissāmī”ti āpucchitvā nikkhamma janapade caranto dhammena samena pariyesitvā satta nikkhe labhitvā “ācariyassa dassāmī”ti gacchanto antarāmagge gaṅgaṃ otarituṃ nāvaṃ abhiruhi. Tassa tattha nāvāya viparivattamānāya taṃ suvaṇṇaṃ uduke pati. So cintesi “dullabhaṃ hiraññaṃ, janapade puna ācariyadhane pariyesiyamāne papañco bhavissati, yaṃnūnāhaṃ gaṅgātīreyeva nirāhāro nisīdeyyaṃ, tassa me nisinnabhāvaṃ anupubbena rājā jānissati, tato amacce pesessati, ahaṃ tehi saddhiṃ na mantessāmi, tato rājā sayaṃ āgamissati, iminā upāyena tassa santike ācariyadhanaṃ labhissāmī”ti. So gaṅgātīre uttarisāṭakaṃ pārupitvā yaññasuttaṃ bahi ṭhapetvā rajatapaṭṭavaṇṇe vālukatale suvaṇṇapaṭimā viya nisīdi. Taṃ nirāhāraṃ nisinnaṃ disvā mahājano “kasmā nisinnosī”ti pucchi, kassaci na kathesi. Punadivase dvāragāmaṃvāsino tassa tattha nisinnabhāvaṃ sutvā āgantvā pucchiṃsu, tesampi na kathesi. Te tassa kilamathaṃ disvā paridevantā pakkamiṃsu. Tatiyadivase nagaravāsino āgamiṃsu, catutthadivase nagarato issarajanā, pañcamadivase rājapurisā. Chaṭṭhadivase rājā amacce pesesi, tehipi saddhiṃ na kathesi. Sattamadivase rājā bhayaṭṭito hutvā tassa santikaṃ gantvā pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha -

54. “Dūte te brahme pāhesiṃ, gaṅgātīrasmi jhāyato;
Tesaṃ puṭṭho na byākāsi, dukkhaṃ guyhamataṃ nu te”ti.

Tattha dukkhaṃ guyhamataṃ nu teti kiṃ nu kho, brāhmaṇa, yaṃ tava dukkhaṃ uppannaṃ, taṃ te guyhameva mataṃ, na aññassa ācikkhitabbanti.

Taṃ sutvā mahāsatto “mahārāja, dukkhaṃ nāma harituṃ samatthasseva ācikkhitabbaṃ, na aññassā”ti vatvā satta gāthā abhāsi -

55. “Sace te dukkhamuppajje, kāsīnaṃ raṭṭhavaḍḍhana;
Mā kho naṃ tassa akkhāhi, yo taṃ dukkhā na mocaye.
56. “Yo tassa dukkhajātassa, ekaṅgamapi bhāgaso;
Vippamoceyya dhammena, kāmaṃ tassa pavedaya.
57. “Suvijānaṃ siṅgālānaṃ, sakuṇānañca vassitaṃ;
Manussavassitaṃ rāja, dubbijānataraṃ tato.
58. “Api ce maññatī poso, ñāti mitto sakhāti vā;
Yo pubbe sumano hutvā, pacchā sampajjate diso.
59. “Yo attano dukkhamanānupuṭṭho, pavedaye jantu akālarūpe;
Ānandino tassa bhavanti mittā, hitesino tassa dukkhī bhavanti.
60. “Kālañca ñatvāna tathāvidhassa, medhāvināṃ ekamanaṃ veditvā;

Akkheyya tibbāni parassa dhīro, saṇhaṃ giraṃ atthavatiṃ pamuñce.

61. “Sace ca jañña avisayhamattano, na te hi mayhaṃ sukhāgamāya;
Ekova tibbāni saheyya dhīro, saccaṃ hirottappamapekkhamāno”ti.

55-61. Tattha uppajjeti sace tava uppajjeyya. Mā akkhāhīti mā kathehi.
Dubbijānataraṃ tatoti tato tiracchānagatavassitatopi dubbijānataraṃ, tasmā tathato
ajānitvā harituṃ asamatthassa attano dukkhaṃ na kathetabbamevāti. Api ceti gāthā
vuttatthāva. Anānupuṭṭhoti punappunaṃ puṭṭho. Pavedayeti katheti. Akālarūpeti
akāle. Kālanti attano guyhassa kathanakālaṃ. Tathāvidhassāti paṇḍitapurisaṃ attanā
saddhiṃ ekamanaṃ veditvā tathāvidhassa ācikkheyya. Tibbānīti dukkhāni.

Saceti yadi attano dukkhaṃ avisayhaṃ attano vā paresaṃ vā purisakārena
atekicchaṃ jāneyya. Te hīti te eva lokapaveṇikā, aṭṭhalokadhammāti attho. Idaṃ
vuttaṃ hoti - atha ayaṃ lokapaveṇī na mayhaṃ eva sukhāgamāya uppannā, aṭṭhahi
lokadhammehi parimutto nāma natthi, evaṃ sante sukhameva patthentena parassa
dukkhāropanaṃ nāma na yuttaṃ, netam hirottappasampannena kattabbaṃ, atthi ca
me hirī ottappanti saccaṃ saṃvijjamānaṃ attani hirottappaṃ apekkhamānova
aññassa anārocetvā ekova tibbāni saheyya dhīroti.

Evaṃ mahāsatto sattahi gāthāhi rañño dhammaṃ desetvā attano ācariyadhanassa
pariyesitabhāvaṃ dassento catasso gāthā abhāsi -

62. “Ahaṃ raṭṭhe vicaranto, nigame rājadhāniyo;
Bhikkhamāno mahārāja, ācariyassa dhanatthiko.
63. “Gahapatī rājapurise, mahāsāle ca brāhmaṇe;
Alatthaṃ satta nikkhāni, suvaṇṇassa janādhipa;
Te me naṭṭhā mahārāja, tasmā socāmahaṃ bhusaṃ.
64. “Purisā te mahārāja, manasānuvicintitā;
Nālaṃ dukkhā pamocetuṃ, tasmā tesam na byāharim.
65. “Tvañca kho me mahārāja, manasānuvicintito;
Alaṃ dukkhā pamocetuṃ, tasmā tuyhaṃ pavedayi”nti.

62-65. Tattha bhikkhamānoti ete gahapatiādayo yācamāno. Te meti te satta nikkhā
mama gaṅgaṃ tarantassa naṭṭhā, gaṅgāyaṃ patitā. Purisā teti mahārāja, tava
dūtapurisā. Anuvicintitāti “nālaṃ ime maṃ dukkhā mocetu”nti mayā ñātā. Tasmāti
tena kāraṇena tesam attano dukkhaṃ nācikkhiṃ. Pavedayinti kathesiṃ.

Rājā tassa dhammakathaṃ sutvā “mā cintayi, brāhmaṇa, ahaṃ te ācariyadhanam
dassāmī”ti dviguṇadhanamadāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā osānagāthamāha -

- 66.** “Tassādāsi pasannatto, kāsīnaṃ raṭṭhavaḍḍhano;
Jātarūpamaye nikkhe, suvaṇṇassa catuddasā”ti.

Tattha jātarūpamayeti te suvaṇṇassa catuddasa nikkhe jātarūpamayeyeva adāsi, na
yassa vā tassa vā suvaṇṇassāti attho.

Mahāsatto rañño ovādaṃ datvā ācariyassa dhanam datvā dānādīni puññāni katvā
rājāpi tassovāde ṭhito dhammena rajjaṃ kāretvā ubhopi yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepe tathāgato upāyakusaloyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, ācariyo sārīputto, brāhmaṇamāṇavo pana ahameva ahosi”nti.

Dūta-jātakavaṇṇanā pañcamā.

479. Kālīṅgabodhi-jātakavaṇṇanā

Rājā kālīṅgo cakkavattīti idaṃ satthā jetavane viharanto ānandattherena kataṃ mahābodhipūjaṃ ārabha kathesi. Veneyyasaṅgahatthāya hi tathāgate janapadacārikaṃ pakkante sāvattivāsino gandhamālādīhatthā jetavanam gantvā aññaṃ pūjanīyaṭṭhānaṃ alabhitvā gandhakuṭṭidvāre pātetvā gacchanti, te ulārapāmojjā na honti. Taṃ kāraṇam űatvā anāthapiṇḍiko tathāgatassa jetavanam āgatakāle ānandattherassa santikaṃ gantvā “bhante, ayaṃ vihāro tathāgate cārikaṃ pakkante nipaccayo hoti, manussānaṃ gandhamālādīhi pūjanīyaṭṭhānaṃ na hoti, sādhu, bhante, tathāgatassa imamatthaṃ ārocetvā ekassa pūjanīyaṭṭhānassa sakkuṇeyyabhāvaṃ jānāthā”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tathāgataṃ pucchi “kati nu kho, bhante, cetiyānī”ti? “Tīṇi ānandā”ti. “Katamāni, bhante, tīṇī”ti? “Sārīrikaṃ pāribhogikaṃ uddissaka”nti. “Sakkā pana, bhante, tumhesu dharantesuyeva cetiyaṃ kātu”nti. “Ānanda, sārīrikaṃ na sakkā kātuṃ. Tañhi buddhānaṃ parinibbānakāle hoti, uddissakaṃ avatthukaṃ mamāyanamattameva hoti, buddhehi paribhutto mahābodhirukkho buddhesu dharantesupi cetiyamevā”ti. “Bhante, tumhesu pakkantesu jetavanavihāro appaṭisaraṇo hoti, mahājano pūjanīyaṭṭhānaṃ na labhati, mahābodhito bījaṃ āharitvā jetavanadvāre ropessāmi, bhante”ti. “Sādhu, ānanda, ropehi, evaṃ sante jetavane mama nibaddhavaṇṇo viya bhavissatī”ti.

Thero kosalanarindassa anāthapiṇḍikassa visākhādīnaṃ ārocetvā jetavanadvāre bodhiropanaṭṭhāne āvāṭaṃ khaṇāpetvā mahāmoggallānattheraṃ āha - “bhante, ahaṃ jetavanadvāre bodhiṃ ropessāmi, mahābodhito me bodhipakkaṃ āharathā”ti. Thero “sādhū”ti sampaṭicchitvā ākāseṇa bodhimaṇḍaṃ gantvā vaṇṭā parigalantaṃ pakkaṃ bhūmiṃ asampattameva cīvarena sampaṭicchitvā gahetvā ānandattherassa adāsi. Ānandatthero “ajja bodhiṃ ropessāmi”ti kosalarājādīnaṃ ārocesi. Rājā sāyanhasamaye mahantena parivārena sabbūpakaraṇāni gāhāpetvā āgami, tathā anāthapiṇḍiko visākhā ca añño ca saddho jano. Thero mahābodhiropanaṭṭhāne mahantaṃ suvaṇṇakaṭāhaṃ ṭhapetvā heṭṭhā chiddaṃ kāretvā gandhakalalassa pūretvā “idaṃ bodhipakkaṃ ropehi, mahārājā”ti rañño adāsi. So cintesi “rajjam nāma na sabbakālaṃ amhākaṃ hatthe tiṭṭhati, idaṃ mayā anāthapiṇḍikena ropāpetuṃ vaṭṭatī”ti. So taṃ bodhipakkaṃ mahāseṭṭhissa hatthe ṭhapesi. Anāthapiṇḍiko gandhakalalaṃ viyūhitvā tattha pātesi. Tasmim tassa hatthato muttamatteyeva sabbesaṃ passantānaññeva naṅgalasīsappamāṇo bodhikhandho paṇṇāsahatthubbedho uṭṭhahi, catūsu disāsu uddhañcāti pañca mahāsākhā paṇṇāsahatthāva nikkhamiṃsu. Iti so taṅkhaṇaṃ vanappatijetṭhako hutvā aṭṭhāsi. Rājā aṭṭhārasamatte suvaṇṇarajataghaṭe gandhodakena pūretvā nīluppalahatthakādipaṭimaṇḍite mahābodhiṃ parikkhipitvā puṇṇaghaṭe paṭipāṭiyā ṭhapesi, sattaratanamayaṃ vedikaṃ kāresi, suvaṇṇamissakaṃ vāluṃ okiri, pākāraparikkhepaṃ kāresi, sattaratanamayaṃ dvārakoṭṭhakaṃ kāresi, sakkāro mahā ahosi.

Thero tathāgataṃ upasaṅkamitvā “bhante, tumhehi mahābodhimūle samāpannasamāpattiṃ mayā ropitabodhimūle nisīditvā mahājanassa hitatthāya samāpajjathā”ti āha. “Ānanda, kiṃ kathesi, mayi mahābodhimūle samāpannasamāpattiṃ samāpajjitvā nisinne añño padeso dhāretuṃ na sakkotī”ti. “Bhante, mahājanassa hitatthāya imassa bhūmippadesassa dhuvaniyāmena samāpattisukhena taṃ bodhimūlaṃ paribhuñjathā”ti. Satthā ekarattiṃ samāpattisukhena paribhuñji. Thero kosalarājādīnaṃ kathetvā bodhimahaṃ nāma kāresi. Sopi kho bodhirukkho ānandattherena ropitattā ānandabodhiyevāti paññāyittha. Tadā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso āyasmā ānando dharanteyeva tathāgate bodhiṃ ropetvā mahāpūjaṃ kāresi, aho mahāguṇo thero”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi ānando sapaṇvāresu catūsu mahādīpesu manusse gahetvā bahugandhamālādīni āharitvā mahābodhimaṇḍe bodhimahaṃ kāresiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kaliṅgaratṭhe dantapurānagare kāliṅgo nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tassa mahākāliṅgo, cūlakāliṅgoti dve puttā ahesuṃ. Nemittakā “jeṭṭhaputto pitu accayena rajjaṃ kāressati, kaniṭṭho pana isipabbajjaṃ pabbajitvā bhikkhāya carissati, putto panassa cakkavattī bhavissati”ti byākariṃsu. Aparabhāge jeṭṭhaputto pitu accayena rājā ahosi, kaniṭṭho pana uparājā. So “putto kira me cakkavattī bhavissati”ti puttaṃ nissāya mānaṃ akāsi. Rājā asahanto “cūlakāliṅgaṃ gaṇhā”ti ekaṃ atthacarakāṃ āṇāpesi. So gantvā “kumāra, rājā taṃ gaṇhāpetukāmo, tava jīvitaṃ rakkhāhi”ti āha. So attano lañjanamuddikañca sukhumakambalañca khaggañcāti imāni tīṇi atthacarakāmacassa dassetvā “imāya saññāya mama puttassa rajjaṃ dadeyyāthā”ti vatvā araññaṃ pavisitvā ramaṇīye bhūmibhāge assamaṃ katvā isipabbajjaṃ pabbajitvā nadītīre vāsaṃ kappesi.

Maddaratṭhepi sāgalanagare maddarañño aggamahesī dhītaraṃ vijāyi. Taṃ nemittakā “ayaṃ bhikkhaṃ caritvā jīvikaṃ kappessati, putto panassā cakkavattī bhavissati”ti byākariṃsu. Sakalajambudīpe rājāno taṃ pavattiṃ sutvā ekappahāreneva āgantvā sāgalanagaraṃ rundhiṃsu. Maddarājā cintesi “sacāhaṃ imaṃ ekassa dassāmi, sesarājāno kujjhissanti, mama dhītaraṃ rakkhissāmī”ti dhītarañca bhariyañca gahetvā aññātakavesena palāyitvā araññaṃ pavisitvā cūlakāliṅgakumārassa assamapadato uparibhāge assamaṃ katvā pabbajitvā uñchācariyāya jīvikaṃ kappento tattha paṭivasati. Mātāpitāro “dhītaraṃ rakkhissāmā”ti taṃ assamapade katvā phalāphalatthāya gacchanti. Sā tesam gatakāle nānāpupphāni gahetvā pupphacumbaṭakaṃ katvā gaṇḍātīre ṭhapitasopānapanti viya jāto eko supupphito ambarukkho atthi, taṃ abhiruhitvā kīṭitvā pupphacumbaṭakaṃ uḍake khiṇi. Taṃ ekadivasaṃ gaṇḍāyaṃ nhāyantassa cūlakāliṅgakumārassa sīse laggi. So taṃ oloketvā “idaṃ ekāya itthiyā kataṃ, no ca kho mahallikāya, taruṇakumārīkāya katakammaṃ, vīmaṃsissāmi tāva na”nti kilesavasena uparigaṇḍaṃ gantvā tassā ambarukkhe nisīditvā madhurena sarena gāyantiyā saddaṃ sutvā rukkhamaṃ gantvā taṃ disvā “bhadde, kā nāma tva”nti āha. “Manussitthīhamasmi sāmī”ti. “Tena hi otarāhi”ti. “Na sakkā sāmī, ahaṃ khattiyā”ti. “Bhadde, ahampi khattiyoyeva, otarāhi”ti. Sāmī, na vacanamatteneva khattiyo hoti, yadisi khattiyo, khattiyamāyaṃ kathehi”ti. Te ubhopi aññamaññaṃ khattiyamāyaṃ kathayimṃsu. Rājadhītā otari.

Te aññamaññaṃ ajjhācāraṃ carimṃsu. Sā mātāpitūsu āgatesu tassa kāliṅgarājaputtabhāvañceva araññaṃ pavittṭhakāraṇaṃca vitthārena tesam kathesi. Te “sādhū”ti sampatīcchitvā taṃ tassa adamsu. Tesam piyasamvāsena vasantānaṃ rājadhītā gabbhaṃ labhitvā dasamāsaccayena dhaññapuññalakkhaṇasampannaṃ puttaṃ vijāyi, “kāliṅgo”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto pitu ceva ayyakassa ca santike sabbasippānaṃ nipphattiṃ pāpuṇi. Athassa pitā nakkhattayogavasena bhātu matabhāvaṃ ñatvā “tāta, mā tvaṃ araññe vasa, petteyyo te mahākāliṅgo kālakato, tvaṃ dantapuranagaraṃ gantvā kulasantakaṃ sakalarajjaṃ gaṇhāhi”ti vatvā attanā ānītaṃ muddikaṇca kambalaṇca khaggaṇca datvā “tāta, dantapuranagare asukavīthiyaṃ amhākaṃ atthacarako amacco atthi, tassa gehe sayanamajjhe otarivā imāni tīṇi ratanāni tassa dassetvā mama puttabhāvaṃ ācikkha, so taṃ rajje patiṭṭhāpessatī”ti uyyojesi. So mātāpitāro ca ayyakāyyike ca vanditvā puññaamahiddhiyā ākāseṇa gantvā amaccassa sayanapiṭṭheyeva otarivā “kosi tva”nti puṭṭho “cūḷakāliṅgassa puttomhī”ti ācikkhitvā tāni ratanāni dassesi. Amacco rājaparisāya ārocesi. Amaccā nagaraṃ alaṅkārapetvā tassa setacchattaṃ ussāpayimṃsu.

Athassa kāliṅgabhāradvājo nāma purohito tassa dasa cakkavattivattāni ācikkhi. So taṃ vattaṃ pūresi. Athassa pannarasauposathadivase cakkadahato cakkaratanaṃ, uposathakulato hatthiratanāṃ, valāhakakulato assaratanaṃ, vepullapabbatato maṇiratanāṃ āgami, itthiratanagahapatiratanapariṇāyakaratanāni pātubhavanti. So sakalacakkavāḷagabbhe rajjaṃ gaṇhitvā ekadivasaṇca chattimsayojanāya parisāya parivuto sabbasetam kelāsakūṭapaṭibhāgaṃ hatthiṃ āruya mahantena sirivilāseṇa mātāpitūnaṃ santikaṃ pāyāsi. Athassa sabbabuddhānaṃ jayapallaṅkassa pathavīnābhībhūtaṃ mahābodhimaṇḍassa uparibhāge nāgo gantuṃ nāsakkhi. Rājā punappunaṃ codesi, so nāsakkhiyeva. Tamatthaṃ pakāsento satthā paṭhamam gāthamāha -

- 67.** “Rājā kāliṅgo cakkavatti, dhammena pathavīmanusāsaṃ;
Agamā bodhisamīpaṃ, nāgena mahānubhāvenā”ti.

Atha rañño purohito rañña saddhiṃ gacchanto “ākāse āvaraṇaṃ nāma natthi, kiṃ nu kho rājā hatthiṃ pesetuṃ na sakkoti, vīmaṃsissāmī”ti ākāse oruya sabbabuddhānaṃyeva jayapallaṅkaṃ pathavīnābhīmaṇḍalabhūtaṃ bhūmibhāgaṃ passi. Tadā kira tattha aṭṭharājakarīsamatte tṭhāne kesamassumattampi tiṇaṃ nāma natthi, rajatapattāvaṇṇavālukā vipakīṇā honti, samantā tiṇalatāvanappatiyo bodhimaṇḍam padakkhiṇaṃ katvā āvaṭṭetvā bodhimaṇḍābhīmukhāva aṭṭhaṃsu. Brāhmaṇo taṃ bhūmibhāgaṃ oloketvā “idaṇhi sabbabuddhānaṃ sabbakilesaviddhaṃsanaṭṭhānaṃ, imassa uparibhāge sakkādīhipi na sakkā gantu”nti cintetvā kāliṅgarañño santikaṃ gantvā bodhimaṇḍassa vaṇṇaṃ kathetvā rājānaṃ “otarā”ti āha. Tamatthaṃ pakāsento satthā imā gāthā āha -

68. “Kāliṅgo bhāradvājo ca, rājānaṃ kāliṅgaṃ samaṇakolaññaṃ;
Cakkaṃ vattayato pariggahetvā, pañjalī idamavoca.
69. “Paccoroha mahārāja, bhūmibhāgo yathā samaṇuggato;
Idha anadhivarā buddhā, abhisambuddhā virocanti.
70. “Padakkhiṇato āvaṭṭā, tiṇalatā asmiṃ bhūmibhāgasmiṃ;
Pathaviyā nābhīyaṃ maṇḍo, iti no sutam mante mahārāja.

71. “Sāgarapariyantāya, mediniyā sabbabhūṭadharāṇiyā;
Pathaviyā ayaṃ maṇḍo, orohitvā namo karohi.
72. “Ye te bhavanti nāgā ca, abhijātā ca kuñjarā;
Ettāvatā padesaṃ te, nāgā neva mupayanti.
73. “Abhijāto nāgo kāmaṃ, pesehi kuñjaraṃ dantiṃ;
Ettāvatā padeso, sakkā nāgena mupagantum.
74. “Taṃ sutvā rājā kāliṅgo, veyyañjanikavaco nisāmetvā;
Sampesesi nāgaṃ ñassāma, mayaṃ yathimassidaṃ vacanaṃ.
75. “Sampesito ca rañña, nāgo koñcova abhinaditvāna;
Paṭisakkitvā nisīdi, garuṃva bhāraṃ asahamāno”ti.

68-75. Tattha samaṇakolaññanti tāpasānaṃ puttaṃ. Cakkaṃ vattayatoti cakkaṃ vattayamānaṃ, cakkavattinti attho. Pariggahetvāti bhūmibhāgaṃ vīmaṃsitvā. Samaṇuggatoti sabbabuddhehi vaṇṇito. Anadhivarāti atulyā appameyyā. Virocantīti vihatasabbakilesandhakārā taruṇasūriyā viya idha nisinnā virocanti. Tiṇalatāti tiṇāni ca latāyo ca. Maṇḍoti catunahutādhikadviyojanasatasahassabahalāya pathaviyā maṇḍo sāro nābhībhūto acalaṭṭhānaṃ, kappe saṇṭhahante paṭhamaṃ saṇṭhahati, vinassante pacchā vinassati. Iti no sutanti evaṃ amhehi lakkhaṇamantavasena sutam. Orohitvāti ākāśato otarivā imassa sabbabuddhānaṃ kilesaviddhaṃsanaṭṭhānassa namo karohi, pūjāsakkāraṃ karohi.

Ye teti ye cakkavattirañño hatthiratanasaṅkhātā uposathakule nibbattanāgā. Ettāvatāti sabbepi te ettakaṃ padesaṃ neva upayanti, koṭṭiyamānāpi na upagacchantiyeva. Abhijātoti gocariyādīni aṭṭha hatthikulāni abhibhavitvā atikkamitvā uposathakule jāto. Kuñjaranti uttamaṃ. Ettāvatāti ettako padeso sakkā etena nāgena upagantum, ito uttari na sakkā, abhikaṅkhanto vajiraṅkusena saññaṃ datvā pesehīti. Veyyañjanikavaco nisāmetvāti bhikkhave, so rājā tassa lakkhaṇapāṭhakassa veyyañjanikassa kāliṅgabhāradvājassa vaco nisāmetvā upadhāretvā “ñassāma mayaṃ yathā imassa vacanaṃ yadi vā saccaṃ yadi vā alika”nti vīmaṃsanto nāgaṃ pesesīti attho. Koñcova abhinaditvānāti bhikkhave, so nāgo tena rañña vajiraṅkusena codetvā pesito koñcasakuṇo viya naditvā paṭisakkitvā soṇḍaṃ ukkhipitvā gīvaṃ unnāmetvā garuṃ bhāraṃ vahitum asakkonto viya ākāseyeva nisīdi.

So tena punappunaṃ vijjhiyamāno vedanaṃ sahitum asakkonto kālamakāsi. Rājā panassa matabhāvaṃ ajānanto piṭṭhe nisinnova ahosi. Kāliṅgabhāradvājo “mahārāja, tava nāgo niruddho, aññaṃ hatthiṃ saṅkamā”ti āha. Tamatthaṃ pakāsento satthā dasamaṃ gāthamāha -

- 76.** “Kāliṅgabhāradvājo, nāgaṃ khīṇāyukaṃ veditvāna;
Rājānaṃ kāliṅgaṃ, taramāno ajjhabhāsīttha;
Aññaṃ saṅkama nāgaṃ, nāgo khīṇāyuko mahārājā”ti.

Tattha nāgo khīṇāyukoti nāgo te jīvitakkhayaṃ patto, yaṃ kiñci karontena na sakkā piṭṭhe nisinnena bodhimaṇḍamatthakena gantum. Aññaṃ nāgaṃ saṅkamāti rañño puññiddhibalena añño nāgo uposathakulato āgantvā piṭṭhiṃ upanāmesi.

Rājā tassa piṭṭhiyaṃ nisīdi. Tasmim̐ khaṇe matahatthī bhūmiyaṃ pati. Tamatthaṃ pakāsento satthā itaraṃ gāthamāha -

- 77.** “Taṃ sutvā kāliṅgo, taramāno saṅkamī nāgaṃ;
Saṅkanteva rañṇe nāgo, tattheva pati bhumyā;
Veyyañjanikavaco, yathā tathā ahu nāgo”ti.

Atha rājā ākāśato oruyha bodhimaṇḍaṃ oloketvā pāṭihāriyaṃ disvā bhāradvājassa thutiṃ karonto āha -

- 78.** “Kāliṅgo rājā kāliṅgaṃ, brāhmaṇaṃ etadavoca;
Tvameva asi sambuddho, sabbaññū sabbadassāvī”ti.

Brāhmaṇo taṃ anadhivāsento attānaṃ nīcatṭhāne ṭhapetvā buddheyeva ukkhipitvā vaṇṇesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā imā gāthā abhāsi -

79. “Taṃ anadhivāsento kāliṅga, brāhmaṇo idamavoca;
Veyyañjanikā hi mayaṃ, buddhā sabbaññuno mahārāja.
80. “Sabbaññū sabbavidū ca, buddhā na lakkhaṇena jānanti;
Āgamabalaśa hi mayaṃ, buddhā sabbaṃ pajānantī”ti.

79-80. Tattha veyyañjanikāti mahārāja, mayaṃ byañjanaṃ disvā byākaraṇasamatthā sutabuddhā nāma, buddhā pana sabbaññū sabbavidū. Buddhā hi atītādibhedaṃ sabbaṃ jānanti ceva passantī ca, sabbaññutaññāṇena te sabbaṃ jānanti, na lakkhaṇena. Mayaṃ pana āgamabalaśa attano sippabaleneva jānāma, tañca ekadesameva, buddhā pana sabbaṃ pajānantīti.

Rājā buddhaguṇe sutvā somanassappaṭto hutvā sakalacakkavāḷavāsikehi bahugandhamālaṃ āharāpetvā mahābodhimaṇḍe sattāhaṃ vasitvā mahābodhipūjaṃ kāresi. Tamatthaṃ pakāsento satthā imaṃ gāthādvayamāha -

81. “Mahayitvā sambodhiṃ, nānāturīyehi vajjamānehi;
Mālāvilepanaṃ abhiharitvā, atha rājā manupāyāsi.
82. “Saṭṭhi vāhasahassāni, pupphānaṃ sannipātayi;
Pūjesi rājā kāliṅgo, bodhimaṇḍamanuttara”nti.

81-82. Tattha manupāyāsīti mātāpitūnaṃ santikaṃ agamāsi. So mahābodhimaṇḍe aṭṭhārasaṭṭhaṃ suvaṇṇatthambhaṃ ussāpesi. Tassa sattaratanamayā vedikā kāresi, ratanamissakaṃ vālukaṃ okirāpetvā pākāraparikkhittaṃ kāresi, sattaratanamayaṃ dvārakoṭṭhakaṃ kāresi, devasikaṃ pupphānaṃ saṭṭhivāhasahassāni sannipātayi, evaṃ bodhimaṇḍaṃ pūjesi. Pāḷiyaṃ pana “saṭṭhi vāhasahassāni pupphāna”nti ettakameva āgataṃ.

Evaṃ mahābodhipūjaṃ katvā mātāpitāro ayyakāyyike ca ādāya dantapurameva ānetvā dānādīni puñṇāni katvā tāvatimsabhavane nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi ānando bodhipūjaṃ kāresiyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi - “tadā māṇavakakāliṅgo ānando ahosi, kāliṅgabhāradvājo pana ahameva ahosi”nti.

Kāliṅgabodhijātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

480. Akittijātakavaṇṇanā

Akittim disvā sammantanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ sāvattthivāsiṃ dānapatim upāsakaṃ ārabha kathesi. So kira satthāraṃ nimantetvā sattāhaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā pariyosānadivase ariyasaṅghassa sabbaparikkhāre adāsi. Athassa satthā parisamajjheyeva anumodanaṃ karonto “upāsaka, mahā te pariccāgo, aho dukkaraṃ tayā kataṃ, ayañhi dānavaṃso nāma porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃso, dānaṃ nāma gihināpi pabbajitenāpi dātabbameva. Porāṇakapaṇḍitā pana pabbajitvā arañhe vasantāpi aloṇakaṃ vidhūpanaṃ udakamattasittaṃ kārapaṇṇaṃ khādamānāpi sampattayācakānaṃ yāvadattthaṃ datvā sayaṃ pītisukhena yāpayimsū”ti vatvā “bhante, idaṃ tāva sabbaparikkhāradānaṃ mahājanassa pākaṭaṃ, tumhehi vuttaṃ apākaṭaṃ, taṃ no kathethā”ti tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto asītikoṭivibhavassa brāhmaṇamahāsālassa kule nibbatti, “akittī”tissa nāmaṃ karimsu. Tassa padasā gamanakāle bhaginīpi jāyi, “yasavatī”tissā nāmaṃ karimsu. Mahāsatto soḷasavassakāle takkasilāṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgami. Athassa mātāpitara kalamakaṃsu. So tesāṃ petakiccāni kāretvā dhanavilokanaṃ karonto “asuko nāma ettakaṃ dhanaṃ saṅṭhapetvā atīto, asuko ettaka”nti vacanaṃ sutvā saṃviggamānaso hutvā “idaṃ dhanameva paññāyati, na dhanassa saṃhārakā, sabbe imaṃ dhanaṃ pahāyeva gatā, ahaṃ pana taṃ ādāya gamissāmī”ti bhaginim pakkosāpetvā “tvaṃ imaṃ dhanaṃ paṭipajjāhi”ti āha. “Tumhākaṃ pana ko ajjhāsayo”ti? “Pabbajitukāmomhī”ti. “Bhātika, ahaṃ tumhehi chaḍḍitaṃ kheḷaṃ na sirasā sampaṭicchāmi, na me iminā attho, ahampi pabbajissāmī”ti. So rājānaṃ āpucchitvā bherim carāpesi “dhanena atthikā akittipaṇḍitassa gehaṃ āgacchantū”ti.

So sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā dhane akhīyamāne cintesi “ime saṅkhārā khīyanti, kiṃ me dhanakīlāya, atthikā taṃ gaṇhissantī”ti nivesanadvāraṃ vivaritvā “dinnaññeva harantū”ti sahiraññasuvaṇṇaṃ gehaṃ pahāya ñātimaṇḍalassa paridevantassa bhaginim gahetvā bārāṇasito nikkhami. Yena dvārena nikkhami, taṃ akittidvāraṃ nāma jātaṃ, yena titthena nadim otiṇṇo, tampi akittititthaṃ nāma jātaṃ. So dve tīṇi yojanāni gantvā ramaṇīye thāne paṇṇasālaṃ katvā bhaginiyā saddhim pabbaji. Tassa pabbajitakālato paṭṭhāya bahugāmanigamarājadhānivāsino pabbajimsu. Mahāparivāro ahosi, mahālābhasakkāro nibbatti, buddhuppādakālo viya pavatti. Atha mahāsatto “ayaṃ lābhasakkāro mahā, parivāropi mahanto, mayā ekakeneva viharitum vaṭṭatī”ti cintetvā avelāya antamaso bhaginimpi ajānāpetvā ekakova nikkhamitvā anupubbena dāmaḷaraṭṭhaṃ patvā kāvīrapaṭṭanasamīpe uyyāne viharanto jhānābhiññāyo nibbattesi. Tatrāpissa mahālābhasakkāro uppajji. So taṃ jigucchitvā chaḍḍetvā ākāsaṃ gantvā nāgadīpasamīpe kāradīpe otari. Tadā kāradīpo ahidīpo nāma ahosi. So tattha mahantaṃ kārarukkhaṃ upanissāya paṇṇasālaṃ māpetvā vāsaṃ kappesi. Tattha tassa vasaṇabhāvaṃ na koci jānāti. Athassa bhaginī bhātaraṃ gavesamānā anupubbena dāmaḷaraṭṭhaṃ patvā taṃ adisvā tena vasitaṭṭhāneyeva vasi, jhānaṃ pana nibbattetum nāsakkhi.

Mahāsatto appicchatāya katthaci agantvā tassa rukkhassa phalakāle phalāni khādati, pattakāle pattāni udakasittāni khādati. Tassa sīlatejena sakkassa paṇḍukambalasīlāsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “ko nu kho maṃ thānā cāvetukāmo”ti āvajjento akittipaṇḍitaṃ disvā “kimatthaṃ esa tāpaso sīlāni rakkhati, sakkattaṃ nu kho pattheti, udāhu aññaṃ, vīmimsissāmi naṃ. Ayañhi dukkhena

jīvikam kappesi, udakasittāni kārapaṇṇāni khādati, sace sakkattam pattheti, attano sittapattāni mayham dassati, no ce, na dassatī”ti brāhmaṇavaṇṇena tassa santikam agamāsi. Bodhisatto kārapaṇṇāni sedetvā otāretvā “sītalabhūtāni khādissāmī”ti paṇṇasāladvāre nisīdi. Athassa purato sakko bhikkhāya aṭṭhāsi. Mahāsatto tam disvā somanassappatto hutvā “lābhā vata me, yoham yācakaṃ passāmi, ajja me manoratham matthakaṃ pāpetvā dānam dassāmī”ti pakkabhājaneneva ādāya gantvā “idaṃ me dānam sabbaññutaññāṇassa paccayo hotū”ti attano asesetvā tassa bhājane pakkhipi. Brāhmaṇo tam gahetvā thokaṃ gantvā antaradhāyi. Mahāsattopi tassa datvā puna apacitvā pītisukheneva vītināmetvā punadivase pacitvā tattheva paṇṇasāladvāre nisīdi.

Sakko puna brāhmaṇavesena agamāsi. Punapissa datvā mahāsatto tattheva vītināmesi. Tatiyadivasepi tattheva datvā “aho me lābhā vata, kārapaṇṇāni nissāya mahantaṃ puññaṃ pasuta”nti somanassappatto tayo divase anāhāratāya dubbalopi samāno majjhanhikasamaye paṇṇasālato nikkhamitvā dānam āvajjento paṇṇasāladvāre nisīdi. Sakkopi cintesi “ayaṃ brāhmaṇo tayo divase nirāhāro hutvā evaṃ dubbalopi dānam dento tuṭṭhacittova deti, cittassa aññathattampi natthi, ahaṃ imaṃ ‘idaṃ nāma patthetvā deti’ti na jānāmi, pucchitvā ajjhāsayamassa sutvā dānakāraṇaṃ jānissāmī”ti. So majjhanhike vītivatte mahantena sirisobhaggena gaganatale taruṇasūriyo viya jalamāno āgantvā mahāsattassa puratova ṭhatvā “ambho tāpasa, evaṃ uṇhavāte paharante evarūpe loṇajalaparikkhitte araṇṇe kimatthaṃ tapokammaṃ karosī”ti pucchi. Tamatthaṃ pakāsento satthā paṭhamam gāthamāha -

83. “Akittiṃ disvā sammantaṃ, sakko bhūtapatī bravi;
Kiṃ patthayaṃ mahābrahme, eko sammasi ghammanī”ti.

Tattha kiṃ patthayanti kiṃ manussasampattiṃ patthento, udāhu sakkasampattiādīnaṃ aññataranti.

Mahāsatto tam sutvā sakkabhāvañcassa ñatvā “nāhaṃ etā sampattiyo patthemī, sabbaññutaṃ pana patthento tapokammaṃ karomī”ti pakāsetuṃ dutiyaṃ gāthamāha -

84. “Dukkho punabbhavo sakka, sarīrassa ca bhedanaṃ;
Sammohamaraṇaṃ dukkhaṃ, tasmā sammāmi vāsavā”ti.

Tattha tasmāti yasmā punappunaṃ jāti khandhānaṃ bhedanaṃ sammohamaraṇaṇca dukkhaṃ, tasmā yatthetāni natthi, tam nibbānaṃ patthento idha sammāmīti evaṃ attano nibbānajjhāsayataṃ dīpeti.

Tam sutvā sakko tuṭṭhamānaso “sabbabhavesu kirāyaṃ ukkaṇṭhito nibbānatthāya araṇṇe viharati, varamassa dassāmī”ti varena nimantento tatiyaṃ gāthamāha -

85. “Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varam kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasī”ti.

Tattha yaṃ kiñci manasicchasīti yaṃ manasā icchasi, tam dammi, varam gaṇhāhīti.

Mahāsatto varam gaṇhanto catutthaṃ gāthamāha -

86. “Varaṇce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;

Yena putte ca dāre ca, dhanadhaññaṃ piyāni ca;
Laddhā narā na tappanti, so lobho na mayī vase'ti.

Tattha varañce me adoti sace varaṃ mayhaṃ desi. Piyāni cāti aññāni ca yāni
piyabhaṇḍāni. Na tappantīti punappunaṃ puttādayo patthentiyeva, na tittim
upagacchanti. Na mayī vaseti mayi mā vasatu mā uppajjatu.

Athassa sakko tussitvā uttarimpi varaṃ dento mahāsatto ca varaṃ gaṇhanto imā
gāthā abhāsiṃsu -

87. “Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varaṃ kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
88. “Varañce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Khettaṃ vatthum hiraññaṃca, gavāssaṃ dāsaporisaṃ;
Yena jātena jīyanti, so doso na mayī vase.
89. “Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varaṃ kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
90. “Varañce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Bālaṃ na passe na suṇe, na ca bālena saṃvase;
Bālenallāpasallāpaṃ, na kare na ca rocaḃe.
91. “Kiṃ nu te akaraṃ bālo, vada kassapa kāraṇaṃ;
Kena kassapa bālassa, dassanaṃ nābhikaṅkhasi.
92. “Anayaṃ nayati dummedho, adhurāyaṃ niyuñjati;
Dunnayo seyyaso hoti, sammā vutto pakuppati;
Vinayaṃ so na jānāti, sādhu tassa adassanaṃ.
93. “Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varaṃ kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
94. “Varañce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Dhīraṃ passe suṇe dhīraṃ, dhīrena saha saṃvase;
Dhīrenallāpasallāpaṃ, taṃ kare tañca rocaḃe.
95. “Kiṃ nu te akaraṃ dhīro, vada kassapa kāraṇaṃ;
Kena kassapa dhīrassa, dassanaṃ abhikaṅkhasi.
96. “Nayaṃ nayati medhāvī, adhurāyaṃ na yuñjati;
Sunayo seyyaso hoti, sammā vutto na kuppati;
Vinayaṃ so pajānāti, sādhu tena samāgamo.
97. “Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varaṃ kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
98. “Varañce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Tato ratyā vivasāne, sūriyuggamanaṃ pati;
Dibbā bhakkhā pātubhaveyyuṃ, sīlavanto ca yācakā.

99. “Dadato me na khīyetha, datvā nānutapeyyaṃ;
Dadaṃ cittaṃ pasādeyyaṃ, etaṃ sakka varaṃ vare.
100. “Etasmiṃ te sulapite, patirūpe subhāsīte;
Varaṃ kassapa te dammi, yaṃ kiñci manasicchasi.
101. “Varaṇce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Na maṃ puna upeyyāsi, etaṃ sakka varaṃ vare.
102. “Bahūhi vatacarīyāhi, narā ca atha nāriyo;
Dassanaṃ abhikaṅkhanti, kiṃ nu me dassane bhayaṃ.
103. “Taṃ tādisaṃ devavaṇṇaṃ, sabbakāmasamiddhinaṃ;
Disvā tapo pamajjeyyaṃ, etaṃ te dassane bhaya”nti.

87-103. Tattha yena jātenāti yena cittaṃ jātena kuddhā sattā paṇavadhādīnaṃ katattā rājadaṇḍavasena visakhādanādīhi vā attano maraṇavasena etāni khetṭādīni jīyanti, so doso mayi na vaseyyāti yācati. Na suṇeti asukaṭṭhāne nāma vasatītipi imehi kāraṇehi na suṇeyyaṃ. Kiṃ nu te akaranti kiṃ nu tava bālena mātā mārītā, udāhu tava pitā, aññaṃ vā pana te kiṃ nāma anattaṃ bālo akaraṃ.

Anayaṃ nayatīti akāraṇaṃ “kāraṇa”nti gaṇhāti, paṇātipātādīni katvā jīvikaṃ kappessāmīti evarūpāni anattakammāni cinteti. Adhurāyanti saddhādurasīladhurapaññādhuresu ayojetvā ayoge niyuñjati. Dunnayo seyyaso hotīti dunnayova tassa seyyo hoti. Pañca dussīlakammāni samādāya vattanameva seyyoti gaṇhāti, hitapaṭipattiyā vā dunnayo hoti netuṃ asakkuṇeyyo. Sammā vuttoti hetunā kāraṇena vutto kuppāti. Vinayanti “evaṃ abhikkamitabba”ntiādikaṃ ācāravinaṃ na jānāti, ovādañca na sampaṭicchati. Sādhū tassāti etehi kāraṇehi tassa adassanameva sādhu.

Sūriyuggamaṃ patīti sūriyuggamaṇavelāya. Dibbā bhakkhāti dibbabhojanaṃ yācakāti tassa dibbabhojanassa paṭiggāhakā. Vatacarīyāhīti dānasīlauposathakammehi. Dassanaṃ abhikaṅkhantīti dassanaṃ mama abhikaṅkhanti. Taṃ tādisaṃ evarūpaṃ dibbālaṅkāravibhūsaṃ. Pamajjeyyanti pamādaṃ āpajjeyyaṃ. Tava sirisampattiṃ pattheyyaṃ, evaṃ nibbānatthāya pavattite tapokamme sakkaṭṭhānaṃ patthento pamatto nāma bhavēyyaṃ, etaṃ tava dassane mayhaṃ bhayanti.

Sakko “sādhū, bhante, ito paṭṭhāya na te santikaṃ āgamiṣṣāmā”ti taṃ vanditvā khamāpetvā pakkāmi. Mahāsatto yāvajīvaṃ tattheva vasanto brahmavihāre bhāvetvā brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi - “tadā sakko anuruddho ahosi, akittipaṇḍito pana ahameva ahosi”nti.

Akittijātakavaṇṇanā sattamā.

481. Takkāriyajātakavaṇṇanā

Ahameva dubbhāsitaṃ bhāsi bāloti idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi antovasse dve aggāsāvakā gaṇaṃ pahāya vivittāvāsaṃ vasitukāmā satthāraṃ āpucchitvā kokālikaraṭṭhe kokālikassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā

taṃ evamaḥaṃsu “āvuso kokālika, taṃ nissāya amhākaṃ, amhe ca nissāya tava phāsuvihāro bhavissati, imaṃ temāsaṃ idha vaseyyāma”ti. “Ko paṇāvuso, maṃ nissāya tumhākaṃ phāsuvihāro”ti. Sace tvaṃ āvuso “dve aggasāvaka idha viharanti”ti kassaci nāroceyyāsi, mayaṃ sukhaṃ vihareyyāma, ayaṃ taṃ nissāya amhākaṃ phāsuvihāroti. “Atha tumhe nissāya mayhaṃ ko phāsuvihāro”ti? “Mayaṃ tuyhaṃ antotemāsaṃ dhammaṃ vācessāma, dhammakathaṃ kathessāma, esa tuyhaṃ amhe nissāya phāsuvihāro”ti. “Vasathāvuso, yathājñāsayenā”ti. So tesam patirūpaṃ senāsaṃ adāsi. Te phalasamāpattisukhena sukhaṃ vasiṃsu. Koci nesaṃ tattha vasanabhāvaṃ na jānāti.

Te vutthavassā pavāretvā “āvuso, taṃ nissāya sukhaṃ vutthāma, satthāraṃ vanditum gacchāma”ti taṃ āpucchiṃsu. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā te ādāya dhuragāme piṇḍāya cari. Therā katabhattakiccā gāmato nikkhamiṃsu. Kokāliko te uyyojetvā nivattitvā manussānaṃ ārocesi “upāsakā, tumhe tiracchānasadisā, dve aggasāvake temāsaṃ dhuravihāre vasante na jānittha, idāni te gatā”ti. Manussā “kasmā pana, bhante, amhākaṃ nārocitthā”ti vatvā bahuṃ sappitelādibhesajjañceva vatthacchādanañca gahetvā there upasaṅkamitvā vanditvā “khamatha no, bhante, mayaṃ tumhākaṃ aggasāvakabhāvaṃ na jānāma, ajja no kokālikabhadantassa vacanena ñātā, amhākaṃ anukampāya imāni bhesajjavatthacchādanāni gaṇhathā”ti āhaṃsu.

Kokāliko “therā appicchā santuṭṭhā, imāni vatthāni attanā aggahetvā mayhaṃ dassanti”ti cintetvā upāsakehi saddhiṃyeva therānaṃ santikaṃ gato. Therā bhikkhuparipācitattā tato kiñci neva attanā gaṇhiṃsu, na kokālikassa dāpesuṃ. Upāsakā “bhante, idāni agaṇhantā puna amhākaṃ anukampāya idha āgaccheyyāthā”ti yāciṃsu. Therā anadhivāsetvā satthu santikaṃ agamiṃsu. Kokāliko “ime therā attanā agaṇhantā mayhaṃ na dāpesu”nti āghātaṃ bandhi. Therāpi satthu santike thokaṃ vasitvā attano parivāre pañcabhikkhusate ca ādāya bhikkhusahassena saddhiṃ cārikaṃ caramānā kokālikaratṭhaṃ pattā. Te upāsakā paccuggamaṃ katvā there ādāya tameva vihāraṃ netvā devasikaṃ mahāsakkāraṃ kariṃsu. Pahutaṃ bhesajjavatthacchādanaṃ uppajji, therehi saddhiṃ āgatabhikkhū cīvarāni vicārentā saddhiṃ āgatānaṃ bhikkhūnaññeva denti, kokālikassa na denti, therāpi tassa na dāpenti. Kokāliko cīvaraṃ alabhitvā “pāpicchā sārīputtamoggallānā, pubbe dīyamānaṃ lābhaṃ aggahetvā idāni gaṇhanti, pūretum na sakkā, aññe na oloketi”ti there akkosati paribhāsati. Therā “ayaṃ amhe nissāya akusalaṃ pasavatī”ti sapaṇvārā nikkhamitvā “aññaṃ, bhante, katipāhaṃ vasathā”ti manussehi yāciyamānāpi nivattitum na icchiṃsu.

Atheko daharo bhikkhu āha - “upāsakā, kathaṃ therā vasissanti, tumhākaṃ kulūpako thero idha imesaṃ vāsaṃ na sahatī”ti. Te tassa santikaṃ gantvā “bhante, tumhe kira therānaṃ idha vāsaṃ na sahatha, gacchatha ne khamāpetvā nivattetha, sace na nivattetha, palāyitvā aññattha vasathā”ti āhaṃsu. So upāsakānaṃ bhayena gantvā there yāci. Therā “gacchāvuso, na mayaṃ nivattāma”ti pakkamiṃsu. So there nivattetum asakkonto vihārameva paccāgato. Atha naṃ upāsakā pucchiṃsu “nivattitā te, bhante, therā”ti. “Nivattetum nāsakkiṃ āvuso”ti. Atha naṃ “imasmim pāpadhamme vasante idha pesalā bhikkhū na vasissanti, nikkaḍḍhāma na”nti cintetvā “bhante, mā tvaṃ idha vasi, amhe nissāya tuyhaṃ kiñci natthī”ti āhaṃsu. So tehi nikkaḍḍhito pattacīvaramādāya jetavanaṃ gantvā satthāraṃ upasaṅkamitvā “pāpicchā, bhante, sārīputtamoggallānā, pāpikānaṃ icchānaṃ vasaṃ gatā”ti āha.

Atha naṃ satthā “mā hevaṃ kokālika, avaca, mā hevaṃ kokālika avaca, pasādehi kokālika, sārīputtamoggallānesu cittaṃ, te pesalā bhikkhū”ti vāreti. Vāritopi kokāliko “tumhe, bhante, tumhākaṃ aggasāvakānaṃ saddahatha, ahaṃ paccakkhato addasaṃ, pāpicchā ete paṭicchannakammantā dussilā”ti vatvā yāvatatiyaṃ satthārā vāritopi tattheva vatvā uttāyāsanaṃ pakkāmi. Tassa pakkantamattasseva sakalasārīre sāsapamattā piḷakā uttāhitvā anupubbena vaḍḍhitvā beḷuvapakkamattā hutvā bhijjitvā pubbalohitaṇi pagghariṃsu. So nitthunanto vedanāppatto jetavanadvārakoṭṭhake nipajji. “Kokālikena dve aggasāvakā akkuṭṭhā”ti yāva brahmalokā ekakolāhalaṃ ahoṣi.

Athassa upajjhāyo turū nāma brahmā taṃ kāraṇaṃ ñatvā “there khamāpessāmī”ti āgantvā ākāse ṭhatvā “kokālika, pharusaṃ te kammaṃ kataṃ, aggasāvake pasādehi”ti āha. “Ko pana tvaṃ āvuso”ti? “Turū brahmā nāmāha”nti. “Nanu tvaṃ, āvuso, bhagavatā anāgāmīti byākato, anāgāmī ca anāvattidhammo asmā lokāti vuttaṃ, tvaṃ saṅkāraṭṭhāne yakkho bhavissasī”ti mahābrahmaṃ apasādesi. So taṃ attano vacanaṃ gāhāpetuṃ asakkonto “tava vācāya tvaññeva paññāyissasī”ti vatvā suddhāvāsameva gato. Kokālikopi kālaṃ katvā padumaniraye uppajji. Tassa tattha nibbattabhāvaṃ ñatvā sahampatibrahmā tathāgatassa ārocesi, satthā bhikkhūnaṃ ārocesi. Bhikkhū tassa aṇaṃ kathentā dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, kokāliko kira sārīputtamoggallāne akkositvā attano mukhaṃ nissāya padumaniraye uppanno”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva kokāliko vacanena hato attano mukhaṃ nissāya dukkhaṃ anubhoti, pubbepi esa attano mukhaṃ nissāya dukkhaṃ anubhosiye vā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa purohito piṅgalo nikkhantadāṭho ahoṣi. Tassa brāhmaṇī aññena brāhmaṇena saddhiṃ aticari, sopi tādisova. Purohito brāhmaṇiṃ punappunaṃ vārentopi vāretuṃ asakkonto cintesi “imaṃ mama veriṃ sahatthā māretuṃ na sakkā, upāyena naṃ māressāmī”ti. So rājānaṃ upasaṅkamitvā āha “mahārāja, tava nagaraṃ sakalajambudīpe agganagaraṃ, tvaṃ aggarājā, evaṃ aggarañño nāma tava dakkhiṇadvāraṃ duyuttaṃ avamaṅgala”nti. “Ācariya, idāni kiṃ kātappa”nti? “Maṅgalaṃ katvā yojetappa”nti. “Kiṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti. “Purāṇadvāraṃ hāretvā maṅgalayuttāni dārūni gahetvā nagarapariggāhakānaṃ bhūtānaṃ baliṃ datvā maṅgalanakkhattena patitṭhāpetuṃ vaṭṭatī”ti. “Tena hi evaṃ karoṭhā”ti. Tadā bodhisatto takkāriyo nāma māṇavo hutvā tassa santike sippaṃ uggaṇhāti. Purohito purāṇadvāraṃ hāretvā navaṃ nitṭhāpetvā rājānaṃ āha - “nitṭhitaṃ, deva, dvāraṃ, sve bhaddakaṃ nakkhattaṃ, taṃ anatikkamitvā baliṃ katvā dvāraṃ patitṭhāpetuṃ vaṭṭatī”ti. “Ācariya, balikammatthāya kiṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti? “Deva, mahesakkhaṃ dvāraṃ mahesakkhāhi devatāhi pariggahitaṃ, ekaṃ piṅgalaṃ nikkhantadāṭhaṃ ubhatovisuddhaṃ brāhmaṇaṃ māretvā tassa maṃsalohitena baliṃ katvā sarīraṃ heṭṭhā khipitvā dvāraṃ patitṭhāpetabbaṃ, evaṃ tumhākaṃca nagarassa ca vuḍḍhi bhavissatī”ti. “Sādhu ācariya, evarūpaṃ brāhmaṇaṃ māretvā dvāraṃ patitṭhāpehi”ti.

So tuṭṭhamānaso “sve paccāmittassa piṭṭhiṃ passissāmī”ti ussāhajāto attano gehaṃ gantvā mukhaṃ rakkhituṃ asakkonto turitaturito bhariyaṃ āha - “pāpe caṇḍālī ito paṭṭhāya kena saddhiṃ abhiraṃsasi, sve te jāraṃ māretvā balikammaṃ karissāmī”ti. “Niraparādhaṃ kiṃkāraṇā māressasī”ti? Rājā “kaḷārapiṅgalassa

brāhmaṇassa maṃsalohitena balikammaṃ katvā nagaradvāraṃ patitṭhāpehī”ti āha, “jāro ca te kaḷāraṇḍaḷo, taṃ māretvā balikammaṃ karissāmī”ti. Sā jāressa santikaṃ sāsanaṃ pāhesi “rājā kira kaḷāraṇḍaḷaṃ brāhmaṇaṃ māretvā balim kātukāmo, sace jīvitukāmo, aññepi tayā sadise brāhmaṇe gahetvā kālasseva palāyassū”ti. So tathā akāsi. Taṃ nagare pākaṭaṃ ahosi, sakalanagarato sabbe kaḷāraṇḍaḷā palāyimsu.

Purohito paccāmittassa palātabhāvaṃ ajānitvā pātova rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva, asukaṭṭhāne kaḷāraṇḍaḷo brāhmaṇo atthi, taṃ gaṇhāpethā”ti āha. Rājā amacce pesesi. Te taṃ apassantā āgantvā “palāto kirā”ti ārocesuṃ. “Aññattha upadhārethā”ti sakalanagaraṃ upadhārentāpi na passimsu. Tato “aññaṃ upadhārethā”ti vutte “deva, ṭhapetvā purohitaṃ añño evarūpo natthī”ti vadiṃsu. Purohitaṃ na sakkā māretunti. “Deva, kiṃ kathetha, purohitassa kāraṇā ajja dvāre appatiṭṭhāpīte nagaraṃ aguttaṃ bhavissati, ācariyo kathento “ajja nakkhattaṃ atikkamitvā ito saṃvaccharaccayena nakkhattaṃ labhissatī”ti kathesi, saṃvaccharaṃ nagare advāraḷe paccatthikānaṃ okāso bhavissati, imaṃ māretvā aññena byattena brāhmaṇena balikammaṃ kāretvā dvāraṃ patitṭhāpessāmā”ti. “Atthi pana añño ācariyasadiso paṇḍito brāhmaṇo”ti? “Atthi deva, tassa antevāsī takkāriyamāṇavo nāma, tassa purohitaṭṭhānaṃ datvā maṇḍalaṃ karoṭhā”ti.

Rājā taṃ pakkosāpetvā sammānaṃ kāretvā purohitaṭṭhānaṃ datvā tathā kātuṃ āṇāpesi. So mahantena parivārena nagaradvāraṃ agamāsi. Purohitaṃ rājānubhāvena bandhitvā ānayimsu. Mahāsatto dvāraṭṭhapanatṭhāne āvāṭaṃ khaṇāpetvā sāṇiṃ parikkhipāpetvā ācariyena saddhiṃ antosāṇiyaṃ atṭhāsi. Ācariyo āvāṭaṃ oloketvā attano patiṭṭhaṃ alabhanto “attho tāva me nipphādito ahosi, bālattā pana mukhaṃ rakkhituṃ asakkonto vegena pāpitthiyā kathesiṃ, attanāva attano vadho ābhato”ti mahāsattaṃ ālapanto paṭṭhaṃ gāthamāha -

104. “Ahameva dubbhāsitaṃ bhāsi bālo, bhekovaraññe ahimavhāyamāno;
Takkāriye sobbhamimaṃ patāmi, na kireva sādhu ativelabhāṇī”ti.

Tattha dubbhāsitaṃ bhāsīti dubbhāsitaṃ bhāsiṃ. Bhekovāti yathā araṇṇe maṇḍūko vassanto attano khādaṃ ahiṃ avhāyamāno dubbhāsitaṃ bhāsati nāma, evaṃ ahameva dubbhāsitaṃ bhāsiṃ. Takkāriyeti tassa nāmaṃ, takkāriyāti itthiliṅgaṃ nāmaṃ, teneva taṃ ālapanto evamāha.

Taṃ sutvā mahāsatto dutiyaṃ gāthamāha -

105. “Pappoti macco ativelabhāṇī, bandhaṃ vadhaṃ sokapariddavañca;
Attānameva garahāsi ettha, ācera yaṃ taṃ nikhaṇanti sobbhe”ti.

Tattha ativelabhāṇīti velātikkantaṃ pamāṇātikkantaṃ katvā kathaṃ nāma na sādhu, ativelabhāṇī puriso na sādhu attho. Sokapariddavañcāti ācariya, evameva ativelabhāṇī puriso vadhaṃ bandhañca sokañca mahantena saddena paridevañca pappoti. Garahāsiṃ paraṃ agarahitvā attānaṃyeva garaheyyāsi. Etthāti etasmiṃ kāraṇe. Ācera yaṃ tanti ācariya, yena kāraṇena taṃ nikhaṇanti sobbhe, taṃ tayāva kataṃ, tasmā attānameva garaheyyāsīti vadati.

Evañca pana vatvā “ācariya, vācaṃ arakkhitvā na kevalaṃ tvameva dukkhappatto, aññopi dukkhappattoyevā”ti vatvā atītaṃ āharitvā dassesi.

Pubbe kira bārāṇasiyaṃ kālī nāma gaṇikā ahosi, tassā tuṇḍilo nāma bhātā. Kālī ekadivasam saḥassam gaṇhāti. Tuṇḍilo pana itthidhutto surādhutto akkhadhutto ahosi. Sā tassa dhanam deti, so laddham laddham vināseti. Sā taṃ vārentīpi vāretum nāsakkhi. So ekadivasam jūtaparājito nivatthavattḥāni datvā kaṭasārakakhaṇḍam nivāsetvā tassā geham āgami. Tāya ca dāsiyo āṇattā honti “tuṇḍilassa āgatakāle kiñci adatvā gīvāyaṃ naṃ gahetvā nīhareyyāthā”ti. Tā tathā karimṣu. So dvāramūle rodanto aṭṭhāsī.

Atheko seṭṭhiputto niccakālam kālīyā saḥassam āharāpento disvā “kasmā tuṇḍila rodasī”ti pucchi. “Sāmi, jūtaparājito mama bhaginiyā santikaṃ āgatomhi, taṃ maṃ dāsiyo gīvāyaṃ gahetvā nīharimṣū”ti. “Tena hi tiṭṭha, bhaginiyā te kathessāmī”ti so gantvā “bhātā te kaṭasārakakhaṇḍam nivāsetvā dvāramūle tḥito, vatthānissa kimattham na desī”ti āha. “Aham tāva na demi, sace pana te sineho atthi, tvam dehī”ti. Tasmim pana gaṇikāya ghare idamcārittam -ābhatasahassato pañcasatāni gaṇikāya honti, pañcasatāni vatthagandhamālamūlāni honti. Āgatapurisā tasmim ghare laddhavattḥāni nivāsetvā rattim vasitvā punadivase gacchantā ābhatavatthāneva nivāsetvā gacchanti. Tasmā so seṭṭhiputto tāya dinnavatthāni nivāsetvā attano sātāke tuṇḍilassa dāpesi. So nivāsetvā nadanto gajjanto gantvā surāgeham pāvisi. Kālīpi dāsiyo āṇāpesi “sve etassa gamanakāle vatthāni acchindeyyāthā”ti. Tā tassa nikkhamanakāle ito cito ca upadhāvitvā vilumpamānā sātāke gahetvā “idāni yāhi kumārā”ti naggam katvā vissajjesum. So naggova nikkhami. Jano parihāsam karoti. So lajjitvā “mayāvetam katam, ahameva attano mukham rakkhitum nāsakkhi”nti paridevi. Idam tāva dassetum tatiyaṃ gāthamāha -

106. “Kimevahaṃ tuṇḍilamanupucchim, kareyya sam bhātaram kālīkāyaṃ;
Naggovahaṃ vatthayugañca jīno, ayampi attho bahutādisovā”ti.

Tattha bahutādisovāti seṭṭhiputto hi attanā katena dukkham patto, tvampi tasmā ayampi tuyham dukkhappatti attho. Bahūhi kāraṇehi tādiso.

Aparopi bārāṇasiyaṃ ajapālānam pamādena gocarabhūmiyaṃ dvīsu meṇḍesu yujjhantesu eko kulīṅgasakuṇo “ime dāni bhinnehi sīsehi marissanti, vāressāmi teti mātulā mā yujjhathā”ti vāretvā tesam katham aggahetvā yujjhantānaññeva piṭṭhiyampi sīsepi nisīditvā yācitvā vāretum asakkonto “tena hi maṃ māretvā yujjhathā”ti ubhinnaṃpi sīsantaram pāvisi. Te aññamaññaṃ yujjhimṣuyeva. So saṇhakaraṇiyaṃ pisito viya attanā kateneva vināsam patto. Idampi aparaṃ kāraṇam dassetum catuttham gāthamāha -

107. “Yo yujjhamānānamayujjhamāno, meṇḍantaram accupatī kulīṅgo;
So piṃsito meṇḍasirehi tattha, ayampi attho bahutādisovā”ti.

Tattha meṇḍantaranti meṇḍānam antaram. Accupatīti atigantvā uppati, ākāse sīsānam vemajjhe aṭṭhāsīti attho. Piṃsitoti pīlito.

Aparepi bārāṇasivāsino gopālakā phalitam tālarukkham disvā ekaṃ tālaphalatthāya rukkham āropesum. Tasmim phalāni pātente eko kaṇhasappo vammikā nikkhamitvā tālarukkham āruhi. Heṭṭhā patitṭhitā daṇḍehi paharantā nivāretum nāsakkhimṣu. Te “sappo tālam abhiruhatī”ti itarassa ācikkhimṣu. So bhīto mahāviraṇam viravi. Heṭṭhā tḥitā ekaṃ thirasātakam catūsu kaṇṇesu gahetvā “imasmim sātāke patā”ti āhamṣu.

So patanto catunnampi antare sātākamajjhe pati. Tassa pana pātanavegena te sandhāretuṃ asakkontā aññamaññaṃ sīsehi paharivā bhinnehi sīsehi jīvitaṃ khayamaṃ pattā. Idampi kāraṇaṃ dassento pañcamaṃ gāthamāha -

108. “Caturo janā potthakamaggaheṣuṃ, ekañca posaṃ anurakkhamānā;
Sabbeva te bhinnasirā sayiṃsu, ayampi attho bahutādisovā”ti.

Tattha potthakanti sāṇasātākamaṃ. Sabbeva teti tepi cattāro janā attanā kateneva bhinnasirā sayiṃsu.

Aparepi bārāṇasivāsino eḷakacorā rattiṃ ekaṃ ajaṃ thenetvā “divā arañhe khādissāmā”ti tassā avassanattāya mukhaṃ bandhitvā veḷugumbe ṭhapesuṃ. Punadivase taṃ khādituṃ gacchantā āvudhaṃ pamussivā agamaṃsu. Te “ajaṃ māretvā maṃsaṃ pacitvā khādissāma, āharathāvudha”nti ekassapi hatthe āvudhaṃ adisvā “vinā āvudhena etaṃ māretvāpi maṃsaṃ gahetuṃ na sakkā, vissajjetha naṃ, puññaṃ massa atthi”ti vissajjesuṃ. Tadā eko naḷakāro veḷuṃ gahetvā “punapi āgantvā gahessāmī”ti naḷakārasatthaṃ veḷugumbantare ṭhapetvā pakkāmi. Ajā “muttāmhī”ti tussitvā veḷumūle kīḷamānā pacchimapādehi paharivā taṃ satthaṃ pātesi. Corā satthasaddaṃ sutvā upadhārentā taṃ disvā tuṭṭhamānasā ajaṃ māretvā maṃsaṃ khādiṃsu. Iti “sāpi ajā attanā kateneva matā”ti dassetuṃ chaṭṭhaṃ gāthamāha -

109. “Ajā yathā veḷugumbasmiṃ baddhā, avakkipantī asimajjhagacchi;
Teneva tassā galakāvakantaṃ, ayampi attho bahutādisovā”ti.

Tattha avakkipantīti kīḷamānā pacchimapāde khipantī.

Evañca pana vatvā “attano vacanaṃ rakkhitvā mitabhāṇino nāma maraṇadukkhā muccantī”ti dassetvā kinnaravatthuṃ āhari.

Bārāṇasivāsī kireko luddako himavantamaṃ gantvā ekenupāyena jayampatike dve kinnare gahetvā ānetvā rañño adāsi. Rājā adiṭṭhapubbe kinnare disvā tussitvā “ludda, imesaṃ ko guṇo”ti pucchi. “Deva, ete madhurena saddena gāyanti, manuññaṃ naccanti, manussā evaṃ gāyituñca naccituñca na jānantī”ti. Rājā luddassa bahuṃ dhanamaṃ datvā kinnare “gāyatha naccathā”ti āha. Kinnarā “sace mayaṃ gāyantā byañjanaṃ paripuṇṇamaṃ kātuṃ na sakkhissāma, duggītaṃ hoti, amhe garahissanti vadhissanti, bahuṃ kathentānañca pana musāvādopi hoti”ti musāvādabhayena raññaṃ punappunaṃ vuttāpi na gāyiṃsu na nacciṃsu. Rājā kujjhitvā “ime māretvā maṃsaṃ pacitvā āharathā”ti āṇāpento sattamaṃ gāthamāha -

110. “Ime na devā na gandhabbaputtā, migā ime atthavasamaṃ gatā me;
Ekañca naṃ sāyamāse pacantu, ekaṃ punappātarāse pacantū”ti.

Tattha migā imeti ime sace devā gandhabbā vā bhavyeṃsu, nacceyyuñceva gāyeyyūñca, ime pana migā tiracchānagatā. Atthavasamaṃ gatā meti atthaṃ paccāsīsentena luddena ānītattā atthavasena mama hatthaṃ gatā. Etesu ekaṃ sāyamāse, ekaṃ pātarāse pacantūti.

Kinnarī cintesi “rājā kuddho nissaṃsayamaṃ māressati, idāni kathetuṃ kālo”ti atṭhamamaṃ gāthamāha -

111. “Sataṃ sahaṃsāni dubhāsītāni, kalampi nāgghanti subhāsītassa;

Dubbhāsitaṃ saṅkamāno kilesa, tasmā tuṇhī kimpurisā na bālyā’’ti.

Tattha saṅkamāno kilesoti kadāci ahaṃ bhāsamāno dubbhāsitaṃ bhāseyyaṃ, evaṃ dubbhāsitaṃ saṅkamāno kilissati kilamati. Tasmāti tena kāraṇena tumhākaṃ na gāyiṃ, na bālabhāvenāti.

Rājā kinnariyā tussitvā anantaraṃ gāthamāha -

112. “Yā mesā byāhāsi pamuñcathetaṃ, giriñca naṃ himavantaṃ nayantu;
Imañca kho dentu mahānasāya, pātova naṃ pātarāse pacantū’’ti.

Tattha yā mesāti yā me esā. Dentūti mahānasatthāya dentu.

Kinnaro rañño vacanaṃ sutvā “ayaṃ maṃ akathentaṃ avassaṃ māressati, idāni kathetuṃ vaṭṭatī’’ti itaraṃ gāthamāha -

113. “Pajjunnānāthā pasavo, pasunāthā ayaṃ pajā;
Tvam nāthosi mahārāja, nāthohaṃ bhariyāya me;
Dvinnamaññataraṃ ñatvā, mutto gaccheyya pabbata’’nti.

Tattha pajjunnānāthā pasavoti tiṇabhakkhā pasavo meghanāthā nāma. Pasunāthā ayaṃ pajāti ayaṃ pana manussapajā pañcagorasena upajīvantī pasunāthā pasupatiṭṭhā. Tvam nāthosīti tvam mama patiṭṭhā asi. Nāthohanti mama bhariyāya ahaṃ nātho, ahamassā patiṭṭhā. Dvinnamaññataraṃ ñatvā, mutto gaccheyya pabbatanti amhākaṃ dvinnaṃ antare eko ekaṃ mataṃ ñatvā sayaṃ maraṇato mutto himavantaṃ gaccheyya, jīvamānā pana mayaṃ aññamaññaṃ na jahāma, tasmā sacepi imaṃ himavantaṃ pesetukāmo, maṃ paṭhamāṃ māretvā pacchā pesehīti.

Evañca pana vatvā “mahārāja, na mayaṃ tava vacanaṃ akātukāmatāya tuṇhī ahumha, mayaṃ kathāya pana dosaṃ disvā na kathayimhā’’ti dīpento imaṃ gāthādvayamāha -

114. “Na ve nindā suparivajjayetha, nānā janā sevitabbā janinda;
Yeneva eko labhate pasaṃsaṃ, teneva añño labhate ninditāraṃ.

115. “Sabbo loko paricitto aticitto, sabbo loko cittavā samhi citte;
Paccekkacittā puthu sabbasattā, kassīdha cittassa vasena vatte’’ti.

114-115. Tattha suparivajjayethāti mahārāja, nindā nāma sukhena parivajjetuṃ na sakkā. Nānā janāti nānāchandā janā. Yenevāti yena sīlādiguṇena eko pasaṃsaṃ labhati, teneva añño ninditāraṃ labhati. Amhākañhi kinnarānaṃ antare kathanena pasaṃsaṃ labhati, manussānaṃ antare nindaṃ, iti nindā nāma dupparivajjiyā, svāhaṃ kathaṃ tava santikā pasaṃsaṃ labhissāmīti.

Sabbo loko paricittoti mahārāja, asappuriso nāma pāṇātipātādicittena, sappuriso pāṇātipātā veramaṇi ādicittena aticittoti, evaṃ sabbo loko paricitto aticittoti attho. Cittavā samhi citteti sabbo pana loko attano hīnena vā paṇītena vā cittena cittavā nāma. Paccekkacittāti pāṭiyekcittā puthuppabbhedā sabbe sattā. Tesu kassekassa tava vā aññassa vā cittena kinnarī vā mādiso vā añño vā vatteyya, tasmā “ayaṃ mama cittavasena na vattatī’’ti, mā mayhaṃ kujjhi. Sabbasattā hi attano cittavasena gacchanti, devāti. Kimpuriso rañño dhammaṃ desesi.

Rājā “sabhāvameva katheti paṇḍito kinnaro”ti somanassappatto hutvā osānagāthamāha -

116. “Tuṇhī ahū kimpuriso sabhariyo, yo dāni byāhāsi bhayassa bhīto;
So dāni mutto sukhito arogo, vācākirevatthavatī narāna”nti.

Tattha vācākirevatthavatī narānanti vācāgirā eva imesaṃ sattānaṃ atthavatī hitāvahā hotīti attho.

Rājā kinnare suvaṇṇapañjare nisīdāpetvā tameva luddaṃ pakkosāpetvā “gaccha bhaṇe, gahitaṭṭhāneyeva vissajjehī”ti vissajjāpesi. Mahāsattopi “ācariya, evaṃ kinnarā vācaṃ rakkhitvā pattakāle kathitena subhāsiteneva muttā, tvaṃ pana dukkathitena mahādukkhaṃ patto”ti idaṃ udāharaṇaṃ dassetvā “ācariya, mā bhāyi, jīvitaṃ te ahaṃ dassāmī”ti assāsesi, “apica kho pana tumhe maṃ rakkheyyāthā”tivutte “na tāva nakkhattayogo labbhatī”ti divasaṃ vītināmetvā majjhimayāmasamanantare mataṃ eḷakaṃ āharāpetvā “brāhmaṇa, yattha katthaci gantvā jīvāhī”ti kañci ajānāpetvā uyyojetvā eḷakamaṃsena baliṃ katvā dvāraṃ patitṭhāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi kokāliko vācāya hatoyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi - “tadā kaḷārapīṇḍalo kokāliko ahosi, takkāriyapaṇḍito pana ahameva ahosi”nti.

Takkāriyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

482. Rurumigarājajātakavaṇṇanā

Tassa gāmaṃ dammīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi. So kira bhikkhūhi “bahūpakāro te āvuso, devadattasatthā, tvaṃ tathāgataṃ nissāya pabbajjaṃ labhi, tīṇi piṭakāni uggaṇhi, lābhasakkāraṃ pāpuṇī”ti vutto “āvuso, satthārā mama tiṇaggaṃtopi upakāro na kato, ahaṃ sayameva pabbajim, sayaṃ tīṇi piṭakāni uggaṇhim, sayaṃ lābhasakkāraṃ pāpuṇī”nti kathesi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “akataññū āvuso, devadatto akatavedī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, devadatto idāneva akataññū, pubbepi akataññūyeva, pubbepesa mayā jīvite dinnepi mama guṇamattaṃ na jānātī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente eko asītikoṭivibhavo seṭṭhi puttaṃ labhitvā “mahādhanako”tissa, nāmaṃ katvā “sippaṃ uggaṇhanto mama putto kilamissatī”ti na kiñci sippaṃ uggaṇhāpesi. So gītanaccavāditakhādanabhojanato uddhaṃ na kiñci aññāsi. Taṃ vayappattaṃ patirūpena dārena saṃyojetvā mātāpitara kālamakaṃsu. So tesāṃ accayena itthidhuttasurādhuttādīhi parivuto nānābyasanamukhehi iṇaṃ ādāya taṃ dātuṃ asakkonto iṇāyikehi codiyamāno cintesi “kiṃ mayhaṃ jīviteṇa, ekenamhi attabhāveṇa añño viya jāto, mataṃ me seyyo”ti. So iṇāyike āha - “tumhākaṃ iṇapaṇṇāni gahetvā āgacchatha, gaṅgātīre me nidahitaṃ kulasantaṃ dhaṇaṃ atthi, taṃ vo dassāmī”ti. Te tena saddhiṃ agamaṃsu. So “idha dhana”nti nidhiṭṭhānaṃ ācikkhanto viya “gaṅgāyaṃ patitvā marissāmī”ti palāyitvā gaṅgāyaṃ pati. So caṇḍasotena vuyhanto kāruṇṇaravaṃ viravi.

Tadā mahāsatto rurumigayoniyam nibbattitvā parivāram chaḍḍetvā ekakova gaṅgānivattane ramaṇīye sālamiṣṣake supupphitaambavane vasati uposatham upavutthāya. Tassa sarīracchavi sumajjitakañcanapaṭṭavaṇṇā ahosi, hatthapādā lākhārasaparikkamakātā viya, naṅguttham cāmarīnaṅguttham viya, siṅgāni rajatadāmasadisāni, akkhini sumajjitamaṇigulikā viya, mukham odahitvā ṭhapitarattakambalageṇḍukaṃ viya. Evarūpaṃ tassa rūpaṃ ahosi. So aḍḍharattasamaye tassa kāruṇṇāsaddaṃ sutvā “manussasaddo sūyati, mā mayi dharante maratu, jīvitamassa dassāmī”ti cintetvā sayanagumbā utthāya nadītīraṃ gantvā “ambho purisa, mā bhāyi, jīvitam te dassāmī”ti assāsetvā sotaṃ chindanto gantvā taṃ piṭṭhiyaṃ āropetvā tīraṃ pāpetvā attano vasanaṭṭhānaṃ netvā phalāphalāni datvā dvīhatīhaccayena “bho purisa, aham taṃ ito araṇṇato nīharitvā bārāṇasimagge ṭhapessāmi, tvaṃ sotthinā gamissasi, apica kho pana tvaṃ ‘asukaṭṭhāne nāma kañcanamigo vasatī’ti dhanakāraṇā maṃ raṇṇo ceva rājamahāmattassa ca mā ācikkhāhi”ti āha. So “sādhu sāmī”ti sampañcchi.

Mahāsatto tassa paṭiṇṇaṃ gahetvā taṃ attano piṭṭhiyaṃ āropetvā bārāṇasimagge otāretvā nivatti. Tassa bārāṇasipavisanaḍḍivaseyeva khemā nāma raṇṇo aggamaheṣī paccūsakāle supinante suvaṇṇavaṇṇaṃ migam attano dhammaṃ desentaṃ disvā cintesi “sace evarūpo migo na bhavēyya, nāhaṃ supine passeyyaṃ, addhā bhavissati, raṇṇo ārocessāmī”ti. Sā rājānaṃ upasaṅkamitvā “mahārāja, aham suvaṇṇavaṇṇaṃ migam passitum icchāmi, suvaṇṇavaṇṇamigassa dhammaṃ sotukāmāmihi, labhissāmi ce, jīveyyaṃ, no ce, natthi me jīvita”nti āha. Rājā taṃ assāsetvā “sace manussaloke atthi, labhissasi”ti vatvā brāhmaṇe pakkosāpetvā “suvaṇṇavaṇṇā migā nāma hontī”ti pucchitvā “āma, deva, hontī”ti sutvā alaṅkatahatthikkhandhe suvaṇṇacaṅkoṭake saḥassathavikaṃ ṭhapetvā yo suvaṇṇavaṇṇaṃ migam ācikkhissati, tassa saddhiṃ saḥassathavikasuvaṇṇacaṅkoṭakena taṅca hatthiṃ tato ca uttari dātukāmo hutvā suvaṇṇapaṭṭe gāthaṃ likhāpetvā ekaṃ amaccaṃ pakkosāpetvā “ehi tāta, mama vacanena imaṃ gāthaṃ nagaravāsīnaṃ kathehi”ti imasmiṃ jātaka paṭhamam gāthamāha -

117. “Tassa gāmaṇaṃ dammi, nāriyo ca alaṅkatā;
Yo me taṃ migamakkhāti, migānaṃ migamuttama”nti.

Amacco suvaṇṇapaṭṭaṃ gahetvā sakalanagare vācāpesi. Atha so seṭṭhiputto bārāṇasiṃ pavisantova taṃ kathaṃ sutvā amaccassa santikaṃ gantvā “aham raṇṇo evarūpaṃ migam ācikkhissāmi, maṃ raṇṇo dassēhi”ti āha. Amacco hatthikkhandhato otarivā taṃ raṇṇo santikaṃ netvā “ayaṃ kira, deva, taṃ migam ācikkhissati”ti dassesi. Rājā “saccaṃ ambho purisā”ti pucchi. So “saccaṃ mahārāja, tvaṃ etaṃ yasaṃ mayhaṃ dehi”ti vadanto dutiyaṃ gāthamāha -

118. “Mayhaṃ gāmaṇaṃ dehi, nāriyo ca alaṅkatā;
Aham te migamakkhissam, migānaṃ migamuttama”nti.

Taṃ sutvā rājā tassa mittadubbhissa tussitvā “abbho kuhiṃ so migo vasatī”ti pucchitvā “asukaṭṭhāne nāma devā”ti vutte tameva maggadesakaṃ katvā mahantena parivārena taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Atha naṃ so mittadubbhī “senam, deva, sannisīdāpehi”ti vatvā sannisinnāya senāya eso, deva, suvaṇṇamigo etasmiṃ vane vasatī”ti hatthaṃ pasāretvā ācikkhanto tatiyaṃ gāthamāha -

119. “Etasmiṃ vanasaṇḍasmiṃ, ambā sālā ca pupphitā;
Indagopakasañchannā, ettheso tiṭṭhate migo”ti.

Tattha indagopakasañchannāti etassa vanasaṇḍassa bhūmi indagopakavaṇṇāya rattāya sukhasamphassāya tiṇajātiyā sañchannā, sasakucchi viya mudukā, ettha etasmiṃ ramaṇīye vanasaṇḍe eso tiṭṭhatīti dasseti.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā amacce āṇāpesi “tassa migassa palāyituṃ adatvā khippaṃ āvudhahatthehi purisehi saddhiṃ vanasaṇḍaṃ parivārethā”ti. Te tathā katvā unnadimsu. Rājā katipayehi janehi saddhiṃ ekamantaṃ aṭṭhāsi, sopissa avidūre aṭṭhāsi. Mahāsatto taṃ saddaṃ sutvā cintesi “mahanto balakāyasaddo, tamhā me purisā bhayena uppannena bhavitabba”nti. So utṭhāya sakalapariśaṃ oloketvā rañño ṭhitaṭṭhānaṃ disvā “rañño ṭhitaṭṭhāneyeva me sotthi bhavissati, ettheva mayā gantuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā rājābhimukho pāyāsi. Rājā taṃ āgacchantaṃ disvā “nāgabalo migo avattharanto viya āgaccheyya, saraṃ sannayhitvā imaṃ migam santāsetvā sace palāyati, vijjhivā dubbalaṃ katvā gaṇhissāmi”ti dhanuṃ āropetvā bodhisattābhimukho ahosi. Tamatthaṃ pakāsento satthā imaṃ gāthādvayamāha -

120. “Dhanuṃ advejjaṃ katvāna, usuṃ sannayhupāgami;
Migo ca disvā rājānaṃ, dūrato ajjhabhāsatha.

121. “Āgamehi mahārāja, mā maṃ vijjhi rathesabha;
Ko nu te idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo”ti.

120-121. Tattha advejjaṃ katvānāti jiyāya ca sarena ca saddhiṃ ekameva katvā. Sannayhāti sannayhitvā. Āgamehīti “tiṭṭha, mahārāja, mā maṃ vijjhi, jīvaggāhameva gaṇhāhī”ti madhurāya manussavācāya abhāsi.

Rājā tassa madhurakathāya bandhitvā dhanuṃ otāretvā gāravena aṭṭhāsi. Mahāsattopi rājānaṃ upasaṅkamitvā madhuraṭṭhisanthāraṃ katvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Mahājanopi sabbāvudhāni chaḍḍetvā āgantvā rājānaṃ parivāresi. Tasmiṃ khaṇe mahāsatto suvaṇṇakiṇṇikaṃ cālento viya madhurena sarena rājānaṃ pucchi “ko nu te idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo”ti? Tasmiṃ khaṇe pāpapuriso thokaṃ paṭikkamitvā sotapatheva aṭṭhāsi. Rājā “iminā me dassito”ti kathento chaṭṭhaṃ gāthamāha -

122. “Esa pāpacaro poso, samma tiṭṭhati ārakā;
Soyaṃ me idamakkhāsi, ettheso tiṭṭhate migo”ti.

Tattha pāpacaroti vissaṭṭhācāro.

Taṃ sutvā mahāsatto taṃ mittadubbhiṃ garahitvā raññā saddhiṃ sallapanto sattamaṃ gāthamāha -

123. “Saccaṃ kireva māhaṃsu, narā ekacchīyā idha;
Kaṭṭhaṃ niplavitaṃ seyyo, na tvevekacchiyo naro”ti.

Tattha niplavitaṃ uttāritaṃ. Ekacchiyoti ekacco pana mittadubbhī pāpapuggalo udake patantopi uttārīto na tveva seyyo. Kaṭṭhañhi nānappakārena upakārāya saṃvattati, mittadubbhī pana pāpapuggalo vināsāya, tasmā tato kaṭṭhameva varataranti porāṇakapaṇḍitā kathayimsu, mayā pana tesam vacanaṃ na katanti.

Taṃ sutvā rājā itaraṃ gāthamāha -

124. “Kiṃ nu ruru garahasi migānaṃ, kiṃ pakkhīnaṃ kiṃ pana mānusānaṃ;
Bhayaṃ hi maṃ vindatinapparūpaṃ, sutvāna taṃ mānusiṃ bhāsamāna”nti.

Tattha migānanti migānamaññataraṃ garahasi, udāhu pakkhīnaṃ, mānusānanti pucchi. Bhayañhi maṃ vindatīti bhayaṃ maṃ paṭilabhati, ahaṃ attani anissaro bhayasantako viya homi. Anapparūpanti mahantaṃ.

Tato mahāsatto “mahārāja, na migāṃ, na pakkhiṃ garahāmi, manussaṃ pana garahāmi”ti dassento navamaṃ gāthamāha -

125. “Yamuddhariṃ vāhane vuyhamānaṃ, mahodake salile sīghasote;
Tatonidānaṃ bhayaṃ āgataṃ mama, dukkho have rāja asabbhi saṅgamo”ti.

Tattha vāhaneti patitapatite vahituṃ samatthe gaṅgāvahe. Mahodake salileti mahāudake mahāsalileti attho. Ubhayenāpi gaṅgāvahasseeva bahuudakataṃ dasseti. Tatonidānanti mahārāja, yo mayhaṃ tayā dassito puriso, eso mayā gaṅgāya vuyhamāno aḍḍharattasamaye kāruññaravaṃ viravanto uddharito, tatonidānaṃ me idamajja bhayaṃ āgataṃ, asappurisehi samāgamo nāma dukkho, mahārājāti.

Taṃ sutvā rājā tassa kujjhitvā “evaṃ bahūpakārassa nāma guṇaṃ na jānāti, vijjhitvā naṃ jīvitaṃ bhayaṃ pāpessāmi”ti dasamaṃ gāthamāha -

126. “Sohaṃ catuppattamimaṃ vihaṅgamaṃ, tanucchidaṃ hadaye ossajāmi;
Hanāmi taṃ mittadubbhiṃ akiccekāriṃ, yo tādisaṃ kammakataṃ na jāne”ti.

Tattha catuppattanti catūhi vājapattehi samannāgataṃ. Vihaṅgamanti ākāsagāmiṃ. Tanucchidanti sarīrachindanaṃ. Ossajāmīti etassa hadaye vissajjemi.

Tato mahāsatto “mā esa maṃ nissāya nassatū”ti cintetvā ekādasamaṃ gāthamāha -

127. “Dhīrassa bālassa have janinda, santo vadhaṃ nappasaṃsanti jātu;
Kāmaṃ gharaṃ gacchatu pāpadhammo, yañcassa bhaṭṭhaṃ tadetassa dehi;
Ahañca te kāmakaro bhavāmi”ti.

Tattha kāmanti kāmēna yathāruciyaṃ attano gharaṃ gacchatu. Yañcassa bhaṭṭhaṃ tadetassa dehīti yañca tassa “idaṃ nāma te dassāmi”ti tayā kathitaṃ, taṃ tassa dehi. Kāmakaroti icchākaro, yaṃ icchasi, taṃ karohi, maṃsaṃ vā me khāda, kīlāmigaṃ vā karohi, sabbattha te anukūlavattī bhavissāmīti attho.

Taṃ sutvā rājā tuṭṭhamānaso mahāsattassa thutiṃ karonto anantaraṃ gāthamāha -

128. “Addhā rurū aññataro sataṃ so, yo dubbhato mānusassa na dubbhi;
Kāmaṃ gharaṃ gacchatu pāpadhammo, yañcassa bhaṭṭhaṃ tadetassa dammi;
Ahañca te kāmācāraṃ dadāmi”ti.

Tattha sataṃ soti addhā tvaṃ sataṃ paṇḍitānaṃ aññataro. Kāmācāranti ahaṃ tava dhammakathāya pasīditvā tuyhaṃ kāmācāraṃ abhayaṃ dadāmi, ito paṭṭhāya tumhe nibbhayaṃ yathāruciyaṃ viharathāti mahāsattassa varaṃ adāsi.

Atha naṃ mahāsatto “mahārāja, manussā nāma aññaṃ mukhena bhāsanti, aññaṃ kāyena karonti”ti pariggaṇhanto dve gāthā abhāsi -

129. “Suvijānaṃ siṅgālānaṃ, sakuṇānañca vassitaṃ;
Manussavassitaṃ rāja, dubbijānataraṃ tato.

130. “Api ce maññaṭi poso, ñāti mitto sakhāti vā;
Yo pubbe sumano hutvā, pacchā sampajjate diso”ti.

129-130. Taṃ sutvā rājā “migarāja, mā maṃ evaṃ mañña, ahañhi rajjaṃ jahantopi na tuyhaṃ dinnavaṃ jahissaṃ, saddahatha, mayha”nti varaṃ adāsi. Mahāsatto tassa santike varaṃ gaṇhanto attānaṃ ādiṃ katvā sabbasattānaṃ abhayadānaṃ varaṃ gaṇhi. Rājāpi taṃ varaṃ datvā bodhisattaṃ nagaraṃ netvā mahāsattañca nagarañca alaṅkārapetvā deviyā dhammaṃ desāpesi. Mahāsatto devīṃ ādiṃ katvā rañño ca rājaparisāya ca madhurāya manussabhāsāya dhammaṃ desetvā rājānaṃ dasahi rājadhammehi ovaditvā mahājanaṃ anusāsivā araññaṃ pavisitvā migagaṇaparivuto vāsaṃ kappesi. Rājā “sabbesaṃ sattānaṃ abhayaṃ dammi”ti nagare bheriṃ carāpesi. Tato paṭṭhāya migapakkhīnaṃ koci hatthaṃ pasāretuṃ samattho nāma nāhosi. Migagaṇo manussānaṃ sassāni khādanti, koci vāretuṃ na sakkoti. Mahājano rājaṇaṃ gantvā upakkosi. Tamatthaṃ pakāsento satthā imaṃ gāthamāha -

131. “Samāgatā jānapadā, negamā ca samāgatā;
Migā sassāni khādanti, taṃ devo paṭisedhatū”ti.

Tattha taṃ devoti taṃ migagaṇaṃ devo paṭisedhatūti.

Taṃ sutvā rājā gāthādvayamāha -

132. “Kāmaṃ janapado māsi, raṭṭhañcāpi vinassatu;
Na tvevāhaṃ ruruṃ dubbhe, datvā abhayadakkhiṇaṃ.

133. “Mā me janapado āsi, raṭṭhañcāpi vinassatu;
Na tvevāhaṃ migarājassa, varaṃ datvā musā bhaṇe”ti.

132-133. Tattha māsīti kāmaṃ mayhaṃ janapado mā hotu. Rurunti na tveva ahaṃ suvaṇṇavaṇṇassa ruruṃmigarājassa abhayadakkhiṇaṃ datvā dubbhissāmīti.

Mahājano rañño vacanaṃ sutvā kiñci vattuṃ avisahanto paṭikkami. Sā kathā vitthārikā ahosi. Taṃ sutvā mahāsatto migagaṇaṃ sannipātāpetvā “ito paṭṭhāya manussānaṃ sassāni mā khādathā”ti ovaditvā “attano khettesu paṇṇasaññaṃ bandhantū”ti manussānaṃ ghosāpesi. Te tathā bandhiṃsu, tāya saññāya migā yāvajjatanā sassāni na khādanti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto akataññūyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā seṭṭhiputto devadatto ahosi, rājā ānando, ruruṃmigarājā pana ahameva ahosi”nti.

Rurumigarājajātakavaṇṇanā navamā.

483. Sarabhamigajātakavaṇṇanā

Āsīsetheva purisoti idaṃ satthā jetavane viharanto attanā saṃkhittena pucchitapañhassa dhammasenāpatino vitthārena byākaraṇaṃ ārabba kathesi. Kadā pana satthā therāṃ saṃkhittena pañhaṃ pucchīti? Devorohane. Tatrāyaṃ saṅkhepato anupubbikathā. Rājagahaseṭṭhino hi santake candanapatte āyasmatā piṇḍolabhāradvājena iddhiyā gahite satthā bhikkhūnaṃ iddhipāṭihāriyakaraṇaṃ paṭikkhipi. Tadā titthiyā “paṭikkhittaṃ samaṇena gotamena iddhipāṭihāriyakaraṇaṃ, idāni sayampi na karissatī”ti cintetvā maṅkubhūtehi attano sāvakehi “kiṃ, bhante, iddhiyā pattaṃ na gaṇhathā”ti vuccamānā “netāṃ āvuso, amhākaṃ dukkaraṃ, chavassa pana dārupattassatthāya attano saṇhasukhumagaṇaṃ ko gihīnaṃ pakāsessatīti na gaṇhimha, samaṇā pana sakyaputtiyā lolatāya iddhiṃ dassetvā gaṇhiṃsu. Mā ‘amhākaṃ iddhikaraṇaṃ bhāro’ti cintayittha, mayaṃhi tiṭṭhantu samaṇassa gotamassa sāvakā, ākaṅkhamānā pana samaṇena gotamena saddhiṃ iddhiṃ dassessāma, sace hi samaṇo gotamo ekaṃ pāṭihāriyaṃ karissati, mayaṃ dviguṇaṃ karissāmā”ti kathayiṃsu.

Taṃ sutvā bhikkhū bhagavato ārocesuṃ “bhante, titthiyā kira pāṭihāriyaṃ karissantī”ti. Satthā “bhikkhave, karontu, ahampi karissāmī”ti āha. Taṃ sutvā bimbisāro āgantvā bhagavantaṃ pucchi “bhante, pāṭihāriyaṃ kira karissathā”ti? “Āma, mahārājā”ti. “Nanu, bhante, sikkhāpadaṃ paññatta”nti. “Mahārāja, taṃ mayā sāvakānaṃ paññattaṃ, buddhānaṃ pana sikkhāpadaṃ nāma natthi. “Yathā hi, mahārāja, tava uyyāne pupphaphalaṃ aññesaṃ vāritaṃ, na tava, evaṃsampadamidaṃ daṭṭhabba”nti. “Kattha pana, bhante, pāṭihāriyaṃ karissathā”ti? “Sāvattihinagaradvāre kaṇḍambarukkhamaṇe”ti. “Amhehi tattha kiṃ kattaṃ”nti? “Natthi kiñci mahārājā”ti. Punadivase satthā katabhattakicco cārikaṃ pakkāmi. Manussā “kuhiṃ, bhante, satthā gacchatī”ti pucchanti. “Sāvattihinagaradvāre kaṇḍambarukkhamaṇe titthiyamaddanaṃ yamakapāṭihāriyaṃ kātu”nti tesāṃ bhikkhū kathayanti. Mahājano “acchariyarūpaṃ kira pāṭihāriyaṃ bhavissati, passissāma na”nti gharadvārāni chaḍḍetvā satthārā saddhiṃyeva agamāsi.

Aññatitthiyā “mayampi samaṇassa gotamassa pāṭihāriyakaraṇaṭṭhāne pāṭihāriyaṃ karissāmā”ti upaṭṭhākehi saddhiṃ satthārameva anubandhiṃsu. Satthā anupubbena sāvattiṃ gantvā rañña “pāṭihāriyaṃ kira, bhante, karissathā”ti pucchito “karissāmī”ti vatvā “kadā, bhante”ti vutte “ito sattame divase āsāhipuṇṇamāsiya”nti āha. “Maṇḍapaṃ karomi bhante”ti? “Alaṃ mahārāja, mama pāṭihāriyakaraṇaṭṭhāne sakko devarājā dvādasayojanikaṃ ratanamaṇḍapaṃ karissatī”ti. “Etaṃ kāraṇaṃ nagare ugghosāpemi, bhante”ti? “Ugghosāpehi mahārājā”ti. Rājā dhammaghosakaṃ alaṅkatahatthipitṭhiṃ āropetvā “bhagavā kira sāvattihinagaradvāre kaṇḍambarukkhamaṇe titthiyamaddanaṃ pāṭihāriyaṃ karissati ito sattame divase”ti yāva chaṭṭhadvāsā devasikaṃ ghosanaṃ kāresi. Titthiyā “kaṇḍambarukkhamaṇe kira karissatī”ti sāmikānaṃ dhanaṃ datvā sāvattisāmante ambarukkhe chindāpayiṃsu. Dhammaghosako puṇṇamīdivase pātova “ajja, bhagavato pāṭihāriyaṃ bhavissatī”ti ugghosesi. Devatānubhāvena sakalajambudīpe dvāre ṭhatvā ugghositaṃ viya ahosi. Ye ye gantuṃ cittaṃ uppādentī, te te sāvattiṃ pattameva attānaṃ passiṃsu, dvādasayojanikā parisā ahosi.

Satthā pātova sāvattiṃ piṇḍāya pavasiṃsu nikkhami. Kaṇḍo nāma uyyānapālo piṇḍipakkameva kumbhapamāṇaṃ mahantaṃ ambapakkaṃ rañño haranto satthāraṃ nagaradvāre disvā “idaṃ tathāgatasseva anucchavika”nti adāsi. Satthā

paṭiggahetvā tattheva ekamantaṃ nisinno paribhuñjitvā “ānanda, imaṃ ambatṭhiṃ uyyānapālakassa imasmiṃ tṭhāne ropanatthāya dehi, esa kaṇḍambo nāma bhavissatī”ti āha. Thero tathā akāsi. Uyyānapālo paṃsuṃ viyūhitvā ropesi. Taṅkhaṇaṇṇeva aṭṭhiṃ bhinditvā mūlāni otariṃsu, naṅgalasīsapamāṇo rattaṅkuro utṭhahi, mahājanassa olokontasseva paṇṇāsahatthakkhandho paṇṇāsahatthasākho ubbedhato ca hatthasatiko ambarukkho sampajji, tāvadevassa pupphāni ca phalāni ca utṭhahiṃsu. So madhukaraparivuto suvaṇṇavaṇṇaphalabharito nabhaṃ pūretvā aṭṭhāsi, vātappaharaṇakāle madhurapakkāni paṭiṃsu. Pacchā āgacchantā bhikkhū paribhuñjitvāva āgamiṃsu.

Sāyanhasamaye sakko devarājā āvajjento “satthu ratanamaṇḍapakaraṇaṃ amhākaṃ bhāro”ti ñatvā vissakammadevaputtaṃ pesetvā dvādasayojanikaṃ nīluppalasañchannaṃ sattaratanamaṇḍapaṃ kāresi. Evaṃ dasasahassacakkavāḷadevatā sannipatiṃsu. Satthā titthiyamaddanaṃ asādhāraṇaṃ sāvakehi yamakapāṭihāriyaṃ katvā bahujanassa pasannabhāvaṃ ñatvā oruya buddhāsane nisinno dhammaṃ desesi. Vīsati pāṇakoṭiyo amatapānaṃ pivīṃsu. Tato “purimabuddhā pana pāṭihāriyaṃ katvā kattha gacchantī”ti āvajjento “tāvatīṃsabhavana”nti ñatvā buddhāsanā utṭhāya dakkhiṇapādaṃ yugandharamuddhani tṭhapetvā vāmapādena sinerumatthakaṃ akkamitvā pāricchattakamūle paṇḍukambalasilāyaṃ vassaṃ upagantvā antotemāsaṃ devānaṃ abhidhammapīṭakaṃ kathesi. Parisā satthu gataṭṭhānaṃ ajānantī “disvāva gamissāmā”ti tattheva temāsaṃ vasi. Upakaṭṭhāya pavāraṇāya mahāmoggallānatthero gantvā bhagavato ārocesi. Atha naṃ satthā pucchi “kahaṃ pana etarahi sārīputto”ti? “Eso, bhante, pāṭihāriye pasīditvā pabbajitehi pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ saṅkassanagaradvāre vasi”ti. “Moggallāna, ahaṃ ito sattame divase saṅkassanagaradvāre otarissāmi, tathāgataṃ daṭṭhukāmā saṅkassanagare ekato sannipatantū”ti. Thero “sādhū”ti paṭissuṇitvā āgantvā parisāya ārocetvā sakalapariṣaṃ sāvattahito tiṃsayojanaṃ saṅkassanagaraṃ ekamuhutteneva pāpesi.

Satthā vutthavasso pavāretvā “mahārāja, manussalokaṃ gamissāmī”ti sakkassa ārocesi. Sakko vissakammaṃ āmantetvā “dasabalassa manussalokagamanatthāya tīṇi sopānāni karohī”ti āha. So sinerumatthake sopānasīsaṃ saṅkassanagaradvāre dhurasopānaṃ katvā majjhe maṇimayaṃ, ekasmiṃ passe rajatamayaṃ, ekasmiṃ passe suvaṇṇamayanti tīṇi sopānāni māpesi, sattaratanamayā vedikāparikkhepā. Satthā lokavivaraṇaṃ pāṭihāriyaṃ katvā majjhe maṇimayena sopānena otari. Sakko pattacīvaraṃ aggahesi, suyāmo vālabījanaṃ, sahampati mahābrahmā chattaṃ dhāresi, dasasahassacakkavāḷadevatā dibbagandhamālādīhi pūjayiṃsu. Satthāraṃ dhurasopāne patiṭṭhitaṃ paṭhamameva sārīputtatthero vandi, pacchā sesapariṣā. Tasmīṃ samāgame satthā cintesi “moggallāno ‘iddhimā’ti pākaṭo, upāli ‘vinayadharo’ti. Sārīputtassa pana mahāpañṇaguṇo apākaṭo, tṭhapetvā maṃ añño etena sadiso samapañño nāma natthi, pañṇāguṇamassa pākaṭaṃ karissāmī”ti paṭhamam tāva puthujjanānaṃ visaye pañhaṃ pucchi, taṃ puthujjanāva kathayiṃsu tato sotāpannānaṃ visaye pañhaṃ pucchi, tampi sotāpannāva kathayiṃsu, puthujjanā na jāniṃsu. Evaṃ sakadāgāmivisaye anāgāmivisaye khīṇāsavavisaye mahāsāvakaṃ visaye ca pañhaṃ pucchi, tampi heṭṭhimā heṭṭhimā na jāniṃsu, uparimā uparimāva kathayiṃsu. Aggasāvakaṃ visaye puṭṭhapañhampi aggasāvakaṃ kathayiṃsu, añño na jāniṃsu. Tato sārīputtattherassa visaye pañhaṃ pucchi, taṃ therova kathesi, añño na jāniṃsu.

Manussā “ko nāma esa thero satthārā saddhiṃ kathesi”ti pucchitvā
“dhammasenāpati sārīputtatthero nāmā”ti sutvā “aho mahāpañño”ti vadiṃsu. Tato
paṭṭhāya devamanussānaṃ antare therassa mahāpaññaṃ pākaṭo jāto. Atha naṃ
satthā -

“Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā puthū idha;
Tesaṃ me nipako iriyaṃ, puṭṭho pabrūhi mārīsā”ti. -

Buddhavisaye pañhaṃ pucchitvā “imassa nu kho sārīputta, saṃkhittena bhāsitaṃ
kathaṃ vitthārena attho daṭṭhabbo”ti āha. Thero pañhaṃ oloketvā “satthā maṃ
sekhāsekhānaṃ bhikkhūnaṃ āgamanapaṭipadaṃ pucchati”ti pañhe nikkakko hutvā
“āgamanapaṭipadā nāma khandhādivasena bahūhi mukhehi sakkā kathetum, kataṃ
nu kho kathento satthu ajjhāsayaṃ gaṇhitum sakkhissāmī”ti ajjhāsayaṃ kaṅkhi. Satthā
“sārīputto pañhe nikkakko, ajjhāsayaṃ pana me kaṅkhati, mayā naye adinne
kathetum na sakkhissati, nayamassa dassāmī”ti nayaṃ dadanto “bhūtamidaṃ
sārīputta samanupassā”ti āha. Evaṃ kirassa ahosi “sārīputto mama ajjhāsayaṃ
gahetvā kathento khandhavasena kathessatī”ti. Therassa saha nayadānena so pañho
nayasatena nayasahassena upaṭṭhāsi. So satthārā dinnanaye ṭhatvā buddhavisaye
pañhaṃ kathesi.

Satthā dvādasayojanikāya parisāya dhammaṃ desesi. Tīṃsa pāṇakoṭiyo
amatapānaṃ pivīṃsu. Satthā parisāṃ uyyojetvā cārikaṃ caranto anupubbena
sāvattiyaṃ gantvā punadivase sāvattiyaṃ piṇḍāya caritvā piṇḍapaṭapaṭikkanto
bhikkhūhi vatte dassite gandhakuṭiṃ pāvīsi. Sāyanhasamaye bhikkhū therassa
guṇakathaṃ kathentā dhammasabhāyaṃ nisīdiṃsu “mahāpañño, āvuso, sārīputto
puthupañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño dasabalena saṃkhittena
pucchitapañhaṃ vitthārena kathesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave,
etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave,
idāneva, pubbepi esa saṃkhittena bhāsitaṃ vitthārena atthaṃ kathesiyevā”ti vatvā
atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sarabhamigayoniyaṃ
nibbattitvā arañhe vasati. Rājā migavittako ahosi thāmasampanno, aññaṃ
manussaṃ “manusso”tipi na gaṇeti. So ekadivasaṃ migavaṃ gantvā amacce āha -
“yassa passena migo palāyati, tena so daṇḍo dātabbo”ti. Te cintayīṃsu “kadāci
vemajjhe ṭhitamigaṃ vijjhanti, kadāci utṭhitam, kadāci palāyantampi, ajja pana yena
kenaci upāyena rañño ṭhitaṭṭhānaññeva āropessāmā”ti. Cintetvā ca pana katikaṃ
katvā rañño dhuramaggaṃ adaṃsu. Te mahantaṃ gumbaṃ parikkhipitvā
muggarādīhi bhūmiṃ pothayīṃsu. Paṭhamameva sarabhamigo utṭhāya tikkhattum
gubbaṃ anuparigantvā palāyanokāsaṃ oloketto sesadisāsu manusse bāhāya
bāhaṃ dhanunā dhanuṃ āhacca nirantare ṭhite disvā rañño ṭhitaṭṭhāneyeva okāsaṃ
addasa. So ummīlitesu akkhīsu vālukaṃ khipamāno viya rājānaṃ abhimukho
agamāsi. Rājā taṃ lahusampattaṃ disvā saraṃ ukkhipitvā vijjhi. Sarabhamigā nāma
saraṃ vañcetum chekā honti, sare abhimukhaṃ āgacchante vegaṃ hāpetvā tiṭṭhanti,
pacchato āgacchante vegena purato javanti, uparibhāgenāgacchante piṭṭhiṃ
nāmenti, passenāgacchante thokaṃ apagacchanti, kucchiṃ sandhāyāgacchante
parivattitvā patanti, sare atikkante vātacchinnavalāhakavegena palāyanti.

Sopi rājā tasmim parivattitvā patite “sarabhamigo me viddho”ti nādaṃ muñci. Sarabho uttāhāya vātavegena palāyi. Balamaṇḍalaṃ bhijjivā ubhosu passesu t̥hitaamaccā sarabhaṃ palāyamānaṃ disvā ekato hutvā pucchiṃsu “migo kassa t̥hitaṭṭhānaṃ abhiruhī”ti? “Rañño t̥hitaṭṭhāna”nti. “Rājā ‘viddho me’ti vadati, konena viddho, nibbirajjho bho amhākaṃ rājā, bhūminena viddhā”ti te nānappakārena rañña saddhiṃ keḷiṃ kariṃsu. Rājā cintesi “ime maṃ parihāsanti, na mama pamāṇaṃ jānanti”ti gāḷhaṃ nivāsetvā pattikova khaggaṃ ādāya “sarabhaṃ gaṇhissāmī”ti vegena pakkhandi. Atha naṃ disvā tīṇi yojanāni anubandhi. Sarabho araṇṇaṃ pāvisi, rājāpi pāvisi. Tattha sarabhamigassa gamanamagge saṭṭhihatthamatto mahāpūtipādanarakāvāto atthi, so tiṃsahatthamattaṃ udakena puṇṇo tiṇehi ca paṭicchanno. Sarabho udakagandhaṃ ghāyitvā āvāṭabhāvaṃ ṇatvā thokaṃ osakkivā gato. Rājā pana ujukameva gacchanto tasmim pati.

Sarabho tassa padasaddaṃ asuṇanto nivattitvā taṃ apassanto “narakāvāṭe patito bhavissatī”ti ṇatvā āgantvā olovento taṃ gambhīraudake apatiṭṭhaṃ kilamantaṃ disvā tena kataṃ aparādhaṃ hadaye akatvā sañjātakāruṇṇo “mā mayi passanteva rājā nassatu, imamahā dukkhā naṃ mocessāmī”ti āvāṭatīre t̥hito “mā bhāyi, mahārāja, mahantā dukkhā taṃ mocessāmī”ti vatvā attano piyaputtaṃ uddharituṃ ussāhaṃ karonto viya tassuddharaṇatthāya silāya yoggaṃ katvā “vijjhissāmī”ti āgataṃ rājānaṃ saṭṭhihatthā narakā uddharitvā assāsetvā piṭṭhiṃ āropetvā araṇṇā nīharitvā senāya avidūre otāretvā ovādamassa datvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāpesi. Rājā mahāsattaṃ vinā vasituṃ asakkonto āha “sāmi sarabhamigarāja, mayā saddhiṃ bārāṇasiṃ ehi, dvādasayojanikāya te bārāṇasiyaṃ rajjaṃ dammi, taṃ kārehī”ti. “Mahārāja, mayaṃ tiracchānagatā, na me rajjenattho, sace te mayi sineho atthi, mayā dinnāni sīlāni rakkhanto raṭṭhavāsīnopi sīlaṃ rakkhāpehī”ti taṃ ovaditvā araṇṇameva pāvisi.

So assupuṇṇehi nettehi tassa guṇaṃ sarantova senaṃ pāpuṇitvā senaṅgaparivuto nagaraṃ gantvā “ito paṭṭhāya sakalanagaravāsino pañca sīlāni rakkhantū”ti dhammabheriṃ carāpesi. Mahāsattena pana attano kataguṇaṃ kassaci akathetvā sāyanhe nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā alaṅkatasayane sayitvā paccūsakāle mahāsattassa guṇaṃ saritvā uttāhāya sayanapiṭṭhe pallaṅkena nisīditvā pītipuṇṇena hadayena chahi gāthāhi udānesi -

134. “Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
Passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahu.
135. “Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
Passāmi vohaṃ attānaṃ, udakā thalamubbhataṃ.
136. “Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
Passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahu.
137. “Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito;
Passāmi vohaṃ attānaṃ, udakā thalamubbhataṃ.
138. “Dukkhūpanītopi naro sapaṇṇo, āsaṃ na chindeyya sukhāgamāya;
Bahū hi phassā ahitā hitā ca, avitakkitā maccumupabbajanti.
139. “Acintitampi bhavati, cintitampi vinassati;

Na hi cintāmayā bhogā, itthiyā purisassa vā'ti.

134-139. Tattha āsīsetheva purisoti āsacchedakakammaṃ akatvā attano kammesu āsaṃ karotheva na ukkaṇṭheyya. Yathā icchinti ahañhi saṭṭhihatthā narakā utṭhānaṃ icchiṃ, somhi tatheva jāto, tato utṭhitoyevāti dīpeti. Ahitā hitā cāti dukkhaphassā ca sukhaphassā ca, “maraṇaphassā jīvitaphassā cā”tipi attho, sattānañhi maraṇaphasso ahito jīvitaphasso hito, tesaṃ avitakkito acintitopi maraṇaphasso āgacchatīti dasseti. Acinti tampīti mayā “āvāṭe patissāmī”ti na cintitaṃ, “sarabhaṃ māressāmī”ti cintitaṃ, idāni pana me cintitaṃ natṭhaṃ, acintitameva jātaṃ. Bhogāti yasaparivārā. Ete cintāmayā na honti, tasmā ñāṇavatā vīriyameva kātabbaṃ. Vīriyavato hi acintitampi hotiyeva.

Tassevaṃ udānaṃ udānentasseva aruṇaṃ utṭhahī. Purohito ca pātova sukhasēyapucchanatthaṃ āgantvā rājadvāre ṭhito tassa udānagītasaddaṃ sutvā cintesi “rājā hiyyo migavaṃ agamāsi, tattha sarabhamigaṃ viraddho bhavissati, tato amaccehi avahasiyamāno ‘māretvā naṃ āharissāmī’ti khattiyamānena taṃ anubandhanto saṭṭhihatthe narake patito bhavissati, dayālunā sarabharājena rañño dosaṃ acintetvā rājā uddharito bhavissati, tena maññe udānaṃ udānetī”ti. Evaṃ brāhmaṇassa rañño paripuṇṇabyañjanaṃ udānaṃ sutvā sumajjite ādāse mukhaṃ olokentassa chāyā viya raññā ca sarabhena ca katakāraṇaṃ pākaṭaṃ ahosi. So nakhaggena dvāraṃ ākoṭesi. Rājā “ko eso”ti pucchi. “Ahaṃ deva purohito”ti. Athassa dvāraṃ vivaritvā “ito ehācariyā”ti āha. So pavisitvā rājānaṃ jayāpetvā ekamantaṃ ṭhito “ahaṃ, mahārāja, tayā araññe katakāraṇaṃ jānāmi, tvaṃ ekaṃ sarabhamigaṃ anubandhanto narake patito, atha naṃ so sarabho silāya yoggaṃ katvā narakato uddhari, so tvaṃ tassa guṇaṃ anussaritvā udānaṃ udānesī”ti vatvā dve gāthā abhāsi -

140. “Sarabhaṃ giriduggasmiṃ, yaṃ tvaṃ anusarī pure;
Alīnacittassa tuvaṃ, vikkantamanujīvasi.

141. “Yo taṃ viduggā narakā samuddhari, silāya yoggaṃ sarabho karitvā;
Dukkhūpanītaṃ maccumukhā pamocayi, alīnacittaṃ ta migāṃ vadesī”ti.

140-141. Tattha anusarīti anubandhi. Vikkantanti uddharaṇatthāya kataparakkamaṃ. Anujīvasīti upajīvasi, tassānubhāvena tayā jīvitaṃ laddhanti attho. Samuddharīti uddhari. Ta migāṃ vadesīti taṃ suvaṇṇasarabhamigaṃ idha sirisayane nisinno vaṇṇesi.

Taṃ sutvā rājā “ayaṃ mayā saddhiṃ na migavaṃ gato, sabbaṃ pavattiṃ jānāti, kathaṃ nu kho jānāti, pucchissāmi na”nti cintetvā navamaṃ gāthamāha -

142. “Kiṃ tvaṃ nu tattheva tadā ahosi, udāhu te koci naṃ etadakkhā;
Vivaṭacchaddo nusi sabbadassī, ñāṇaṃ nu te brāhmaṇa bhiṃsarūpa”nti.

Tattha bhiṃsarūpanti kiṃ nu te ñāṇaṃ balavajātikaṃ, tenetaṃ jānāsīti.

Brāhmaṇo “nāhaṃ sabbaññubuddho, byañjanaṃ amakkhetvā tayā kathitagāthānaṃ pana mayhaṃ attho upaṭṭhātī”ti dīpento dasamaṃ gāthamāha -

143. “Na cevahaṃ tattha tadā ahosiṃ, na cāpi me koci naṃ etadakkhā;
Gāthāpadānañca subhāsītānaṃ, atthaṃ tadānenti janinda dhīrā”ti.

Tattha subhāsītānanti byañjanaṃ amakkhetvā suṭṭhu bhāsītānaṃ. Atthaṃ tadānentīti yo tesam attho, taṃ ānenti upadhārentīti.

Rājā tassa tussitvā bahuṃ dhanam adāsi. Tato paṭṭhāya dānādipuññābhīrato ahosi, manussāpi puññābhīratā hutvā matamatā saggameva pūrayimsu. Athekadivasam rājā “lakkhaṃ vijjhissāmī”ti purohitamādāya uyyānaṃ gato. Tadā sakko devarājā bahū nave deve ca devakaññāyo ca disvā “kiṃ nu kho kāraṇa”nti āvajjento sarabhamigena narakā uddharitvā rañño sīlesu paṭiṭṭhāpitabhāvaṃ ñatvā “rañño ānubhāvena mahājano puññāni karoti, tena devaloko paripūراتي, idāni kho pana rājā lakkhaṃ vijjhituṃ uyyānaṃ gato, taṃ vīmaṃsitvā sīhanādaṃ nadāpetvā sarabhamigassa guṇam kathāpetvā attano ca sakkabhāvaṃ jānāpetvā ākāse ṭhito dhammaṃ desetvā mettāya ceva pañcannaṃ sīlānañca guṇam kathetvā āgamissāmī”ti cintetvā uyyānaṃ agamāsi. Rājāpi “lakkhaṃ vijjhissāmī”ti dhanam āropetvā saraṃ sannayhi. Tasmīṃ khaṇe sakko rañño ca lakkhassa ca antare attano ānubhāvena sarabham dassesi. Rājā taṃ disvā saraṃ na muñci. Atha naṃ sakko purohitassa sarīre adhimuccitvā gātham abhāsi -

144. “Ādāya pattim paraviriyaghātim, cāpe saraṃ kiṃ vicikicchase tuvaṃ;
Nunno saro sarabham hantu khippam, annaṃhi etaṃ varapañña rañño”ti.

Tattha pattinti vājapattehi samannāgataṃ. Paraviriyaghātinti paresaṃ vīriyaghātakaṃ. Cāpe saranti etaṃ pattasahitaṃ saraṃ cāpe ādāya sannayhitvā idāni tvaṃ kiṃ vicikichasi. Hantūti tayā vissaṭṭho hutvā esa saro khippam imaṃ sarabham hanatu. Annaṃhi etanti varapañña, mahārāja, sarabho nāma rañño āhāro bhakkhoti attho.

Tato rājā gāthamāha -

145. “Addhā pajānāmi ahampi etaṃ, annaṃ migo brāhmaṇa khattiyassa;
Pubbe katañca apacāyamāno, tasmā migam sarabham no hanāmī”ti.

Tattha pubbe katañcāti brāhmaṇa, ahametaṃ ekaṃsena jānāmi yathā migo khattiyassa annaṃ, pubbe pana iminā mayhaṃ kataguṇam pūjemi, tasmā taṃ na hanāmīti.

Tato sakko gāthadvayamāha -

146. “Neso migo mahārāja, asureso disampati;
Etaṃ hantvā manussinda, bhavassu amarādhipo.

147. “Sace ca rājā vicikicchase tuvaṃ, hantuṃ migam sarabham sahāyakaṃ;
Saputtadāro naravīraseṭṭha, gantā tuvaṃ vetaraṇiṃ yamassā”ti.

146-147. Tattha asuresoti asuro eso, asurajeṭṭhako sakko esoti adhippāyena vadati. Amarādhipoti tvaṃ etaṃ sakkaṃ māretvā sayaṃ sakko devarājā hohīti vadati. Vetaraṇiṃ yamassāti “sace etaṃ ‘sahāyo me’ti cintetvā na māressasi, saputtadāro yamassa vetaraṇinirayaṃ gato bhavissasi”ti naṃ tāsesi.

Tato rājā dve gāthā abhāsi -

148. “Kāmaṃ ahaṃ jānapadā ca sabbe, puttā ca dārā ca sahāyasaṅghā;
Gacchemu taṃ vetaraṇiṃ yamassa, na tveva hañño mama pāṇado yo.

149. “Ayaṃ migo kicchagatassa mayhaṃ, ekassa kattā vivanasmi ghore;
Taṃ tādisaṃ pubbakiccaṃ saranto, jānaṃ mahābrahme kathaṃ haneyya”nti.

148-149. Tattha mama pāṇado yoti brāhmaṇa, yo mama pāṇadado yena me piyaṃ jīvitaṃ dinnāṃ, naraṃ pavisantena mayā so na tveva hañño na hanitabbo, avajjho esoti vadati. Ekassa kattā vivanasmi ghoreti dāruṇe araṇṇe pavitṭhassa sato ekassa asahāyakassa mama kattā kārako jīvitaṃ dāyako, svāhaṃ taṃ iminā kataṃ tādisaṃ pubbakiccaṃ sarantoyeva taṃ guṇaṃ jānantoyeva kathaṃ haneyyaṃ.

Atha sakko purohitassa sarīrato apagantvā sakkattabhāvaṃ māpetvā ākāse ṭhatvā rañño guṇaṃ pakāsento gāthādvayaṃ māha -

150. “Mittābhirādhi cirameva jīva, rajjaṃ imaṃ dhammaguṇe pasāsa;
Nārīgaṇehi paricāriyāto, modassu raṭṭhe tidiveva vāsavo.

151. “Akkodhano niccapasannacitto, sabbātithi yācayogo bhavitvā;
Datvā ca bhutvā ca yathānubhāvaṃ, anindito saggamupehi ṭhāna”nti.

150-151. Tattha mittābhirādhiṃ mitte ārādhento tosentu tesu adubbhamāno. Sabbātithiṃ sabbe dhammikasamaṇabrāhmaṇe atithi pāhunakeyeva katvā pariharanto yācitabbayuttako hutvā. Aninditoti dānādāni puñṇāni karaṇena pamudito devalokena abhinandito hutvā saggatṭhānaṃ upehi.

Evaṃ vatvā sakko “ahaṃ mahārājaṃ taṃ pariggaṇhituṃ āgato, tvaṃ attānaṃ pariggaṇhituṃ nādāsi, appamatto hohi”ti taṃ ovaditvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi sārīputto saṃkhittena bhāsitaṃ vitthārena atthaṃ jānātiyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi - “tadā rājā ānando ahosi, purohito sārīputto, sarabhamigo pana ahameva ahosi”nti.

Sarabhamigajātakavaṇṇanā dasamā.

Jātakuddānaṃ -

Amba phandana javana, nārada dūta kaliṅgā;
Akitti takkāriyaṃ ruru, sarabhaṃ dasa terase.

Terasakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 14. Σχόλια για το βιβλίο των ιστοριών γέννησης-1. 13. Το βιβλίο των δεκατριών έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org